

PRIMJENA OSOBNOG BANKROTA U PRAKSI

Boros, Anita

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:124:628672>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-26**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET**

DIPLOMSKI RAD

PRIMJENA OSOBNOG BANKROTA U PRAKSI

Mentorica:

Doc. dr. sc. Ana Kundid Novokmet

Studentica:

Anita Boros, univ. bacc. oec.

Broj indeksa: 2121018

Split, ožujak, 2015.

SADRŽAJ

1	UVOD	1
1.1	Problem istraživanja	1
1.2	Predmet istraživanja	3
1.3	Ciljevi istraživanja.....	4
1.4	Metode istraživanja	5
1.5	Doprinos istraživanja	6
1.6	Sadržaj diplomskog rada	6
2	OSOBNNA PREZADUŽENOST	8
2.1	Pojam i odrednice prezaduženosti	8
2.2	Posljedice prezaduženosti i troškovi za društvo	12
2.3	Opseg prezaduženosti u Europskoj Uniji.....	14
2.4	Pojava osobne prezaduženosti u Hrvatskoj	18
3	TEORIJSKI ASPEKTI OSOBNOG BANKROTA	23
3.1	Pojam osobnog bankrota	23
3.2	Uzroci nastanka osobnog bankrota.....	25
3.3	Posljedice i troškovi za društvo od uvođenja zakona o osobnom bankrotu.....	27
3.4	Preventivne mjere za smanjenje pojave osobnog bankrota	28
4	NAČINI PROVOĐENJA OSOBNOG BANKROTA U IZABRANIM ZEMLJAMA	30
4.1	Osobni bankrot u SAD-u	30
4.2	Osobni bankrot u Njemačkoj	34
4.3	Osobni bankrot u Velikoj Britaniji.....	37
4.4	Osvrt na moguću zakonsku regulaciju osobnog bankrota u Hrvatskoj.....	42
5	ZAKLJUČAK	46
	POPIS TEMELJNE LITERATURE	48
	POPIS TABLICA I SLIKA	51
	SAŽETAK	53
	SUMMARY	53

1 UVOD

1.1 Problem istraživanja

Tijekom vremena sve više raste zanimanje za razumijevanje teme insolventnosti i bankrota poduzeća, zbog njegovih posljedica za gospodarstvo pojedine zemlje. „Fenomen poslovnog neuspjeha može se objasniti s obzirom na ekonomski i pravni aspekt“ (Jardim i Pereira, 2013, str. 39). Ekonomski aspekt poslovnog neuspjeha odnosi se na zapošljavanje, gospodarski rast, te pojavu i trajanje krize, dok pravni aspekt podrazumijeva stečaj (bankrot), tvrtke. Tvrtke koje su suočene sa stečajem imaju na raspolaganju dvije opcije: reorganizaciju ili likvidaciju. Valja napomenuti da reorganizacija označava nastavak poslovanja tvrtke (u različitim organizacijskim uvjetima) i pomaže očuvanju radnih mjesta. Međutim kada ne postoji mogućnost oporavka poslovanja tvrtke, jedina alternativa je likvidacija (Jardim i Pereira, 2013, str. 39-40).

„U godinama nakon globalne financijske krize 2008, povećane su razine privatnog nefinancijskog duga u odnosu na BDP u cijeloj Europi. Ovaj trend se može promatrati kao uzrok i posljedica velike recesije: labavi kreditni uvjeti i povezana brza akumulacija duga privatnog sektora povećava ranjivost zemlje do naglog zaustavljanja priljeva kapitala i pridonosi ozbiljnosti krize“ (Liu i Rosenberg, 2013, str. 3).

„Osobni stečaj egzistira u različitim oblicima skoro tri stoljeća. Svrha mu je omogućavanje fizičkim osobama određene vrste osiguranja protiv insolventnosti te neočekivanih troškova.“ (Bodul, 2011, str. 351). Iako postoji u većini europskih zemalja u Hrvatskoj Zakon o osobnom bankrotu još nije izglasan, ali je predmet brojnih rasprava u Vladi i medijima.

Odluka o osobnom bankrotu (stečaju) je povezana s povećanjem lokalnih stopa nezaposlenosti ili smanjenjem prosječnog dohotka. Uzrok većine osobnih bankrota je neočekivani negativni šok u prihodima kućanstva, kao što je gubitak posla, ili nedostatak zdravstvenog osiguranja slijedom teških ozljeda ili bolesti (Garrett i Wall, 2010, str. 1). Prema Kowalewskom et al. (2000) osobni stečajni zakon ima za cilj pomoći ljudima koji ne mogu platiti svoje dugove. Zakon im također omogućuje da označene iznose određene imovine (poznate kao izuzeta imovina) i sve buduće prihode koriste za "novi početak" u životu poslije stečaja. „Slijedom toga, stečajni zakon stvara poticaj za ljude da povećaju svoju zaduživanje jer znaju da neće biti "osiromašeni" ako imaju problema s dugovima“ (Kowalewski et al., 2000, str.1). Navedeni autori ističu da će izbor stečaja za rješavanje financijskih problema,

ovisiti o stupnju pogodnosti koje osoba dobiva od bankrota. Blaži zakon stvara veću napast za ljude da posuđuju više novca nego što bi mogli otplatiti u razumnom vremenskom razdoblju. Takav zakon bi također dao ljudima veći poticaj da odaberu bankrot, umjesto ostalih načina rješavanja njihovih financijskih problema. Stečajni zakon također stvara poticaj za zajmodavce smanjenjem dotoka kredita i povećanjem troškova zaduživanja. Ljudi obično reagiraju na te promjene zadužujući se manje, što smanjuje njihovu izloženost problemima otplate duga te ih čini manje vjerojatnim da će podnijeti zahtjev za stečaj (Kowalewski et al., 2000, str. 1-4).

Ekonomska kriza i sve veća prezaduženost stanovništva potaknula je raspravu o reguliranim osobnim bankrotima. I dok su dugovne olakšice u nekim državama odavno regulirane, u zemljama poput Bugarske, Italije, Hrvatske, Litve i Poljske, zakon o osobnom bankrotu ne postoji. Anderson et al., (2011) naglašavaju da u Europi ne postoji jedinstven zakon postupanja prema dužnicima koji su suočeni s osobnim bankrotom, već svaka država ima svoje zakonske propise gdje sudovi imaju značajnu, ako ne i ključnu ulogu. Istraživanja dokazuju da sustavi koji su bazirani na sudovima imaju tendenciju kašnjenja i subjektivnog stava sudaca prema određenom slučaju. Stoga bi uloga suda u procesu osobnog bankrota trebala biti formalna, tj. mjesto gdje će se dužnik moći doći informirati o pravima i obvezama u procesu osobnog bankrota. Nadalje, "rehabilitacija" je istaknuta kao europski cilj za sustav prilagodbe duga od strane Vijeća Europe. Rehabilitacija je dvosmislen pojam. To može jednostavno značiti priliku oslobođenja od duga i ponovni ulazak u kreditnu ekonomiju ili može uključivati ideju gospodarske i socijalne reintegracije, izbjegavanje socijalne isključenosti (Anderson et al., 2011, str. 5-24).

Sve veći problemi zaduženosti kućanstava prisilili su zakonodavce diljem svijeta da traže nova rješenja, a time i stečajni postupci za potrošače su postali sve češći kako u Europi tako i u industrijaliziranim azijskim zemljama (Niemi et al., 2009, str. 6). Osobni bankrot (stečaj) čest je predmet istraživanja u svijetu, stoga postoji izdašna literatura vezana za ovaj problem. Kao što je prethodno navedeno u Republici Hrvatskoj ne postoji zakon koji regulira način rješavanja insolventnosti potrošača, fizičkih osoba koje nisu ni obrtnici ni trgovci pojedinci. Vlada Republike Hrvatske predstavila je osnovne smjernice o uvođenju instituta osobnog bankrota koje su usvojene u siječnju 2011. Postoji teorijski pristup ovome problemu u Republici Hrvatskoj učinjen od strane Garašić (2011) te istraživanje Bodul i Smokvina (2012) o izazovima socijalne države u uvođenju osobnog bankrota na primjeru povećanih troškova zdravstvene zaštite.

S obzirom na mali broj istraživanja koja su rađena u Republici Hrvatskoj, **problem istraživanja je utvrditi pojavu osobnog bankrota i njegov način primjene u praksi uz osvrt što bi Hrvatska mogla naučiti i primijeniti u svome zakonu o osobnom bankrotu.**

1.2 Predmet istraživanja

Predmet istraživanja ovog rada je pružanje detaljne analize primjene osobnog bankrota u praksi na primjeru SAD-a, Njemačke i Velike Britanije te utjecaj kreditne zaduženosti stanovništva na njegovu primjenu. Velik dio razvijenog svijeta u posljednjih dvadeset godina svjedoči porastu potrošnje, duga i nelikvidnosti. Oslanjanjem potrošača širom svijeta na kredit, sve češće se u javnosti mogu čuti pojmovi poput "prezaduženosti", "eksplozije duga" i "ovisnosti o kreditima". Povećanjem potrošnje i nacionalnog dohotka, razina potrošačkog duga neminovno se povećava. Kada potrošački dug postane uobičajena pojava, uz rastuće stope nelikvidnosti učestalost financijskih teškoća stanovništva raste. Ono što je nekada bio problem samo za trgovce i poslovne subjekte danas je postao problem s kojim se suočavaju svi slojevi stanovništva, i bogati i siromašni. Europske zemlje koje prije dvadeset godina nisu imale zakon o osobnom bankrotu, sada se suočavaju s rastućim brojem prezaduzenog stanovništva i sve učestalijim zakonskim reformama. Prema Niemi et al., (2009, str. 11) u širem smislu, „prezaduženost se odnosi na situacije u kojima pojedinci nisu u mogućnosti platiti jedan ili više dugova iz svog raspoloživog dohotka, kada oni dospijevaju na naplatu“. Najčešći razlozi prezaduženosti su nezaposlenost, smanjenje prihoda i nepredviđeni povećani troškovi (zdravstveni troškovi, povećanje kamatne stope i sl). U konačnici društvo plaća troškove prezaduženosti u obliku povećanog plaćanja socijalnog osiguranja i poreza. Brojni autori stavljaju naglasak na financijsko obrazovanje i savjetovanje oko upravljanja dugom kao ključne pojmove u prevenciji prezaduženosti. Prevencija dužničkih problema ima veliku retoričku moć, jer je nemoguće izmjeriti učinke preventivnih mjera, dok je vrlo lako izračunati broj zahtjeva za prilagodbu duga (Niemi et al., 2009, str. 225-228).

Niemi et al., (2009) naglašava kako su svi planovi otplate duga u sklopu osobnog bankrota dizajnirani na način kako bi se kreditori barem djelomično naplatili. Neki planovi nude dužniku "novi početak" u financijskom smislu nakon što dužnik podmiri dio dugovanja. Drugi pak planovi imaju za daljnji cilj "rehabilitaciju" dužnika, putem obrazovanja, socijalne pomoći i na druge načine, s ciljem povećanja njegove ili njezine buduće sposobnosti odgovornog ponašanja prema kreditu. To mnoštvo ciljeva je uravnoteženo na različite načine

u različitim nacionalnim zakonodavstvima, a to otežava procjenu planova otplate. Otplata dijela duga može se smatrati uspjehom za kreditora, ali to ne mora biti najbolji način iz perspektive dužnika ako on u nekom drugom zakonodavstvu pomoću drugačijih procedura može do "oprosta" dijela duga doći na brži i jeftiniji način (Niemi et al., 2009, str. 7-8). Dok je za neke zemlje najgore možda prošlo, ostale tek očekuju negativne učinke financijske krize za stanovništvo. Sve u svemu, široki spektar pružatelja usluga savjetovanja upravljanja dugom može se identificirati u cijeloj EU. Pomoć za prezaduženo stanovništvo često dolazi od vlada, lokalnih tijela ili pak nevladinih organizacija. To mogu biti usluge posebno dizajnirane za dužnike u "nevolji", ili opće socijalne usluge, gdje se dužnici mogu obratiti za savjet ako njihov dug nije pod eksplicitnom odgovornošću države (Anderson et al., 2011, str. 83).

1.3 Ciljevi istraživanja

Iz definiranog problema i predmeta istraživanja uočljivo je da je temeljni cilj rada pobliže objasniti primjenu osobnog bankrota u praksi na temelju odabranih zemalja. Osim temeljnog postavljeni su i pomoćni ciljevi koji su definirali pojam osobnog bankrota, uzroke njegove pojave, te objasnile preventivne mjere koje se koriste za sprječavanje pojave osobnog bankrota. Također, pomoćni ciljevi su usmjereni na utvrđivanje sve veće prezaduženosti stanovništva, i sve učestalije korištenje potrošačkih kredita u razdobljima krize za normalno funkcioniranje kućanstva. Sagledalo se i pitanje predatorskog kreditiranja i njegov utjecaj na pojavu osobnog bankrota.

Cilj rada je pronaći odgovor na sljedeća istraživačka pitanja:

- Što je to osobni bankrot?
- Koji su najčešći razlozi pojave osobnog bankrota?
- U kojim situacijama ljudi najčešće proglašavaju osobni bankrot?
- Kako recesija utječe na pojavu osobnog bankrota?
- Kako pojavi osobnog bankrota pogoduje sve veći broj različitih vrsta potrošačkih kredita koje plasiraju banke?
- Što se događa s ponudom kredita u slučaju proglašenja osobnog bankrota?
- Koje preventivne mjere se najčešće koriste za smanjenje pojave osobnog bankrota?
- Koje su prednosti i nedostaci od uvođenja zakona o osobnom bankrotu?
- Zašto neke zemlje i dalje nemaju zakon o osobnom bankrotu?

- Koje su najznačajnije direktive EU po pitanju osobnog bankrota?
- Što Hrvatska može naučiti i primijeniti u budućem zakonu o osobnom bankrotu od SAD-a, Njemačke i Velike Britanije?

Budući da se provodi izviđajno istraživanje, ovaj rad nema istraživačkih hipoteza. Odgovorima na istraživačka pitanja žele se dati informacije koje će biti korisne znanstvenicima i praktičarima u daljnjem istraživanju ove problematike, kao i informacije koje će biti korisne za pravnike koji budu osmišljavali budući hrvatski zakon o osobnom bankrotu.

1.4 Metode istraživanja

Rad se sastoji od dva dijela, teorijskog i empirijskog. Kako bi se došlo do rezultata koristila se odgovarajuća kombinacija metoda istraživanja, ovisno o dijelu rada. Općenite metode istraživanja koristile su se za teorijski, a metoda studije slučaja za empirijski dio rada. Rad se temelji na prikupljanju i analizi podataka, te rezultatima istraživanja sadržanih u znanstvenoj i stručnoj literaturi prikupljenoj od strane mentorice, privatnih izvora, interneta i dugih izvora.

Teorijski dio rada se temelji na analizi znanstvene i stručne literature inozemnih i nekolicine hrvatskih autora. Kako bi se kvalitetno sistematizirala postojeća literatura, koristile su se metode analize i sinteze. Metodom analize će se objasniti pojmovi i zaključci drugih autora, njihovim raščlanjivanjem na jednostavnije sastavne dijelove, dok će se metodom sinteze objasniti putem spajanja i sastavljanja jednostavnijih pojmova u složenu jedinstvenu cjelinu. Prilikom analiziranja literature koristila se metoda deskripcije kako bi se opisale činjenice i procesi te njihove empirijske potvrde odnosa i veza. Za postupke preuzimanja tuđih rezultata znanstveno-istraživačkog rada, odnosno tuđih opažanja, stavova, zaključaka i spoznaja, koristila se metoda kompilacije. Na taj način se upotpunio teorijski dio o osobnom bankrotu te njegovoj primjeni u praksi, i prikazala su se dosadašnja važnija istraživanja. Dokazivanje, odnosno zaključivanje se vršilo induktivnim i deduktivnim putem. Dok induktivna metoda služi da se na temelju pojedinačnih činjenica dolazi do zaključka, deduktivna metoda služi da se iz općih stavova izvode posebni, pojedinačni zaključci. Da bi rezultati bili pouzdani i efikasni, ove metode su korištene zajedno.

U drugom dijelu, empirijskom dijelu rada, primijenila se metoda studije slučaja. Težište ove metode je da se u određenom vremenu analizira slučaj uz pomoć informacija koje su

prikupljene o njemu, te da se uoči problem i donesu prijedlozi rješenja. Metodom studije slučaja analizirala se primjena osobnog bankrota u SAD-u, Njemačkoj i Velikoj Britaniji, kako je recesija utjecala na opskrbu kredita stanovništvu u tim zemljama, a time i na pojavu prezaduženosti stanovništva. Opisani su zakonski propisi koji se koriste u tim zemljama za proglašenje osobnog bankrota (sličnosti i razlike), na koji način država pomaže prezaduženom stanovništvu, te kakva je situacija u tim zemljama danas i što čine kako bi smanjile broj osobnih bankrota. Analiza i usporedba slučaja je potkrijepljena postojećim teorijama i znanstvenim podacima i doprinosima, koji su prikupljeni iz različitih izvora. Na temelju analize svih prikupljenih podataka, izvest će se zaključak.

1.5 Doprinos istraživanja

Ovaj rad pridonosi detaljnijem istraživanju osobnog bankrota i njegovoj primjeni u praksi na temelju odabranih zemalja. Kao što je prethodno navedeno veoma je mali broj istraživanja na ovo temu u Republici Hrvatskoj. Namjera je da ovaj istraživački rad iznese određene prijedloge i moguća rješenja u realnom vremenu o načinima provedbe zakona osobnog bankrota te njegovih posljedica za državu i društvo u cjelini putem primjene različitih načela, principa, alata i tehnika. SAD, Njemačka i Velika Britanija su zemlje koje institut osobnog bankrota koriste već dugi niz godina, i koji je sa svakom pojavom krize naknadno mijenjan i doradivan. Vodeći se iskustvima navedenih zemalja ovaj rad može poslužiti ostalim autorima, znanstvenicima i praktičarima koji budu obrađivali ovu temu da neke od iznesenih smjernica o osobnom bankrotu uvrste u buduću hrvatski zakon o osobnom bankrotu.

1.6 Sadržaj diplomskog rada

Rad se sastoji od pet poglavlja.

U prvom dijelu rada definira se problem i predmet istraživanja, navode se ciljevi i istraživačka pitanja na koja bi ovaj rad trebao dati odgovore. Nakon toga se iznose metode i kratki doprinos istraživanja.

Drugi dio rada bavi se problematikom osobne prezaduženosti, njezinim posljedicama i troškovima za društvo u cjelini, te je dan osvrt na ovaj problem u Europskoj Uniji i Hrvatskoj.

Treći dio rada obuhvaća teorijski pristup osobnom bankrotu. Pojmovno se definira osobni bankrot. Također u ovom dijelu rada prikazani su uzroci nastanka osobnog bankrota, te posljedice i troškovi koji postoje uvođenjem zakona o osobnom bankrotu. U nastavku su prikazane preventivne mjere koje se najčešće koriste za smanjenje pojave osobnog bankrota.

Četvrti dio rada, ujedno i temeljni dio rada obuhvaća empirijski dio koji je obrađen metodom studije slučaja. U njoj su prezentirani svi rezultati i zaključci dobiveni na temelju usporedbe instituta osobnog bankrota u SAD-u, Njemačkoj i Velikoj Britaniji. Naposljetku je opisan i kratak osvrt na moguću zakonsku regulaciju osobnog bankrota u Hrvatskoj. Posljednji dio rada sumira sve navedeno iz prethodnih dijelova te daje određene zaključke.

2 OSOBNA PREZADUŽENOST

2.1 Pojam i odrednice prezaduženosti

U literaturi ne postoji stroga definicija prezaduženosti, pa je vrlo često mnogi autori interpretiraju na različite načine. Prema Bejaković (2010, str. 9) „prezadužena osoba ili kućanstvo je ono koje kasni s plaćanjima na strukturnoj osnovici ili se približava takvom stanju“. Pa tako s jedne strane imamo dužnika koji nije dobro procijenio svoje novčane mogućnosti, ili se zbog nepredviđenih životnih situacija (bolest, nezaposlenost) našao u nemogućnosti podmirenja svojih obveza, dok s druge strane odgovornost za prezaduženost snosi i vjerovnik koji je loše procijenio kreditnu sposobnost dužnika (Bejaković, 2010, str. 9).

Prema Niemi et al. (2009, str. 249) raspoloživi dohodak kućanstva može se podijeliti na dva različita dijela:

- obvezujući dio (koji se koristi kako bi se zadovoljile osnovne potrebe kućanstva i otplatili krediti) i
- rezidualni dio (koji se može koristiti za dodatnu potrošnju i/ili uštedu).

Niemi et al., (2009, str. 249-250) ističu da u vremenima finansijskih teškoća u slučajevima kada kućanstvo odbija promijeniti (smanjiti) svoju potrošnju, nepostojanje rezidualnog dijela dohotka vrlo vjerojatno će dovesti do prezaduženosti. U takvoj situaciji „nastaje ozbiljna neravnoteža između prihoda i rashoda, a za njezino rješavanje prezadužene osobe imaju tri mogućnosti:

- povećati dohodak,
- smanjiti rashode,
- smanjiti vlastitu imovinu“ (Bejaković, 2010, str. 12-13).

Prema Niemi et al. (2009, str. 250) sklonost kućanstva prezaduženosti može biti povezana s nizom faktora, kao što su razine obrazovanja, sastav kućanstva, socio-kulturne značajke ili čak gospodarska dinamika zemlje. Vrlo često niža razina obrazovanja je više povezana s nezaposlenošću, također pad prihoda u samohranom kućanstvu imat će više utjecaja na pojavu prezaduženosti. Značajnu ulogu ima potrošačka kultura i socijalna osviještenost pojedine zemlje te kretanja stopa inflacije u gospodarstvu.

Uzroke prezaduženosti Niemi et al., (2009) dijele na strukturne i kulturne čimbenike. Strukturni čimbenici najčešće obuhvaćaju laku dostupnost kredita i smanjene socijalne usluge kao valjane razloge za nastanak prezaduženosti. S druge strane, kultura prekomjerne potrošnje i neodgovornog zaduživanja pojedinaca također ima svoju ulogu. Stoga u smislu prevencije prezaduženosti autori ističu važnost povezanosti ovih dvaju čimbenika, te podjednako djelovanje na oba aspekta ako se želi postići smanjenje dužničkih problema (Niemi et al., 2009, str. 251).

Tablica 1. Utjecaj strukture i kulture na rast potrošačkih kredita i prezaduženost

STRUKTURA	
1. Upravljanje ponudom kredita	2. Upravljanje potražnjom kredita
<ul style="list-style-type: none"> • Regulatorno okruženje (deregulacija) • Sofisticirane tehnike kreditora (npr. marketing) • Slaba konkurencija u nekim sektorima 	<ul style="list-style-type: none"> • Neizvjesnost prihoda/stagnacija plaće • Nedostatak zdravstvenog osiguranja • Ostali sigurnosni nedostaci (npr. invalidnost, osiguranje za slučaj nezaposlenosti) • Raspad obitelji • Kognitivne predrasude (npr. optimizam)
KULTURA	
3. Utjecaj na ponudu	4. Utjecaj na potražnju
<ul style="list-style-type: none"> • Ideologija slobodnog tržišta • Čvrsta kultura vjerovnika • Marketing za prezadužene • Ciljanje na one u nepovoljnom položaju • Iskorištavanje manjinskih kultura • Velika razina prikupljanja kredita 	<ul style="list-style-type: none"> • Kultura zadovoljenja želja • Prevelika očekivanja (TV slika) • Zaduživanje više od prihvaćenog • Smanjenje štednje • Nedostatak financijske sofisticiranosti

Izvor: Izrada studentice prema Braucher (2006, str. 15).

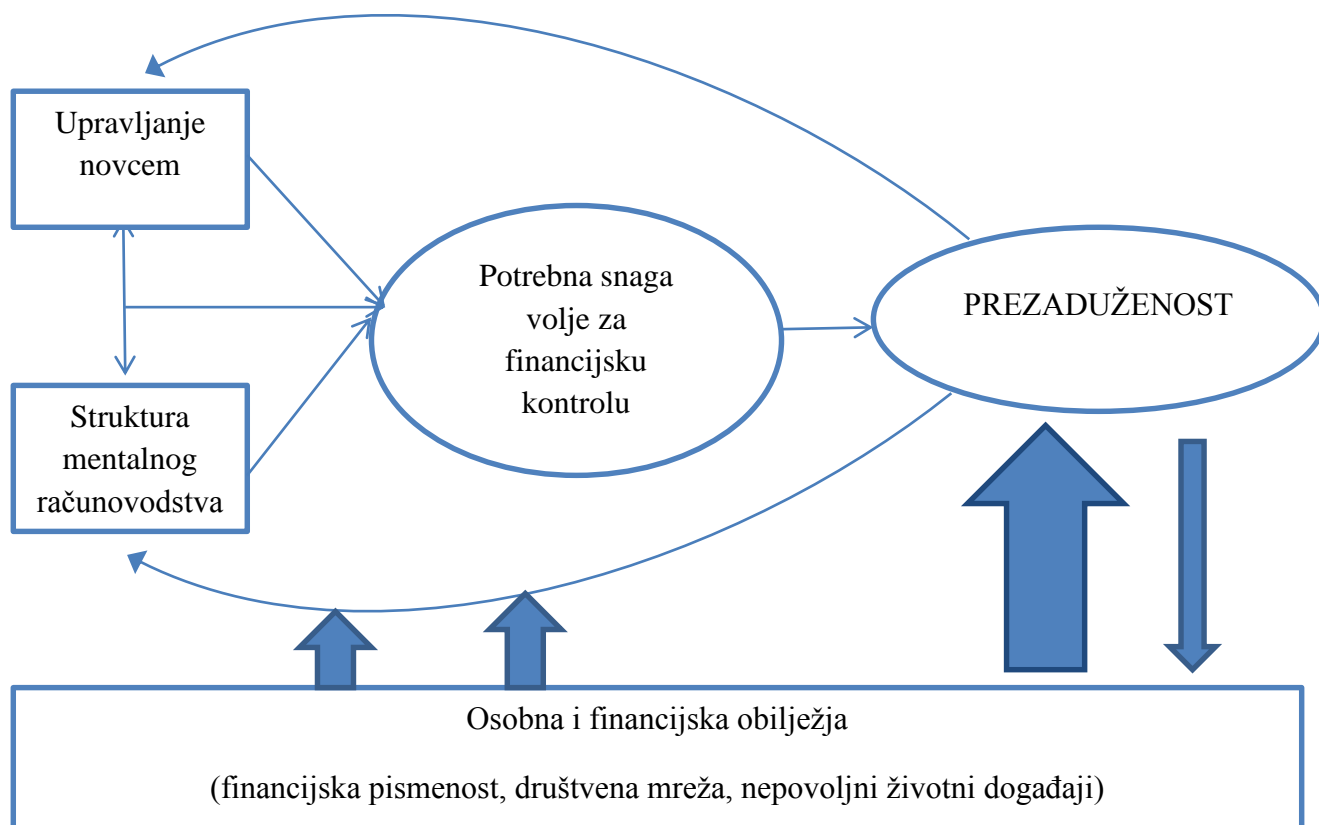
Tablica 1. prikazuje utjecaj strukture i kulture na rast potrošačkih kredita i posljedično tome pojavu prezaduženosti. Braucher (2006, str. 6-14) definira četiri kvadranta u kojima se ogleda mogućnost borbe protiv prezaduženosti. U prvom kvadrantu prikazana je ponuda kredita koja najčešće ovisi o tržišnim kretanjima kao što su, deregulacija kamatnih stopa te agresivni marketing kreditora koji im omogućuje manji kreditni rizik uz ostvarenje profita. Kada je u pitanju potražnja za kreditima (drugi kvadrant), razni oblici gospodarske i socijalne neizvjesnosti imaju potencijalno jak utjecaj na pojavu prezaduženosti. Pod pretpostavkom odgovarajuće ponude kredita, potražnja za kreditima je veća kada se u kućanstvu dogodi nagli

pad primanja ili naglo povećanje troškova. Uzme li se u obzir kulturni aspekt (treći i četvrt kvadrant) može se zaključiti da strukturne promjene utječu, pa i najčešće uvjetuju promjene u kulturi „potičući na taj način konzumerizam, visoke cijene i rizično zaduživanje te povećanje društvene tolerancije za probleme s dugom“ (Brachauer, 2006, str. 12). Ako se promatraju ova četiri kvadranta, treći kvadrant ostavlja najmanje mjesta za borbu protiv prezaduženosti. Vjerovnici će i dalje poslovati po tržišnim očekivanjima koja njihovim ulagačima donosi profit, i na taj način oni neće mijenjati svoju kulturu bez regulatornih pritisaka ili pomaka potrošačke potražnje. U usporedbi s drugim mogućnostima, četvrti kvadrant, potrošačke kulture, možda najviše obećava kao mjesto u kojem se mogu tražiti promjene. Da bi imali ikakve nade za uspjeh u promjeni potrošačke kulture, društvo, će vjerojatno trebati pružiti strukturnu potporu, uključujući regulaciju upozoriti na rizike visoke cijene zaduživanja i neuspjeh spašavanja, kao i snažnog programa financijskog obrazovanja. Obrazovanje dizajnirano s ciljem promjena u potrošačkoj kulturi je izuzetno ambiciozan cilj, ali treba se uzeti u obzir da bilo kakve promjene u kulturi ne dolaze brzo ni jednostavno (Braucher, 2006, str. 15-18).

Postojeća istraživanja o prezaduženosti uglavnom su koncentrirana na individualnim socio-ekonomskim, osobnim i situacijskim okolnostima, kao što su situacija zapošljavanja, prihodi, stavovi o dugovima ili vremenske preferencije. Postoje uvjerljivi dokazi da je razlog za prezaduženost doista uglavnom određena društveno-ekonomskim čimbenicima i financijski relevantnim životnim događajima, kao što su gubitak posla ili razvod. Istraživanje koje je provela Kamleitner et al. (2011) temelji se na dvije međusobno povezane psihološke varijable: prakse upravljanja novcem i mentalnog računovodstva.

Pod upravljanjem novcem Kamleitner et al. (2011) podrazumijevaju broj bankovnih računa, učestalost plaćanja računa, korištenje kreditnih kartica i sl. Mentalno računovodstvo je novi izraz koje uvode autori, a označava mentalno budžetiranje u smislu da potrošač poveže troškove i koristi za kupljenu robu (Kamleitner et al., 2011, 140-141).

Model (Slika 1.) potvrđuje da će uslijed nedovoljne snage volje kod potrošača (dužnika) to najčešće rezultirati njihovom prezaduženosti. Prema tome, ljudi koji su uspostavili odgovarajuće sustave mentalnog računovodstva i upravljanje novcem, vjerojatno će uspješno izvršiti financijsku samokontrolu, čak i u slučaju nepovoljnih životnih događaja (Kamleitner et al., 2011, 142-144).

Slika 1. Model prezaduženosti

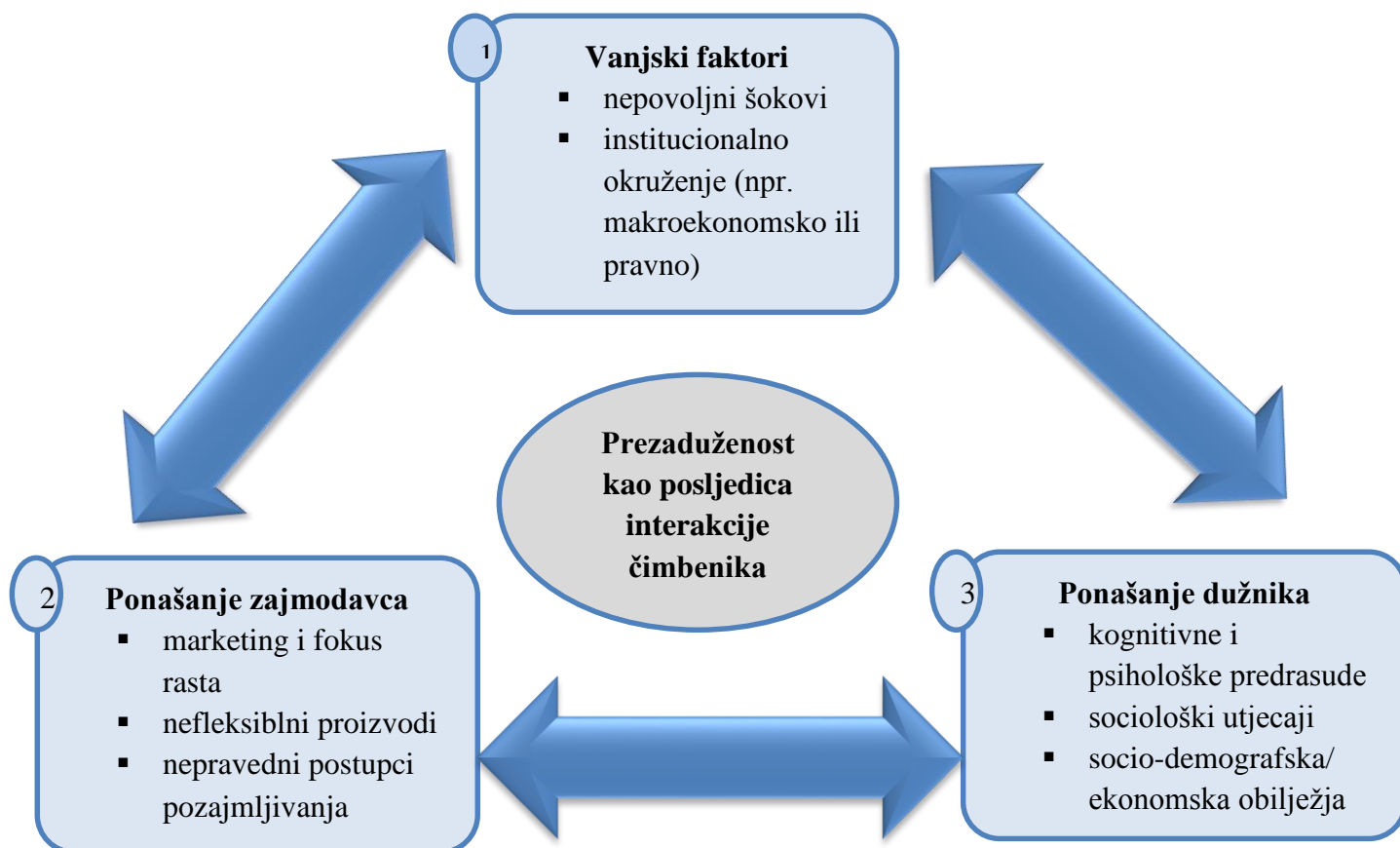
Izvor: Izrada studentice prema Kamleitner et al. (2011, str. 143).

Prema Bejaković (2010, str. 61), „razlikuju se dvije skupine dužnika:

- aktivni – zbog svoje su nepromišljenosti uzeli prevelik broj kredita;
- pasivni – žrtve su nesreće i bolesti, odnosno neočekivanih i/ili neželjenih zbivanja poput nezaposlenosti“.

Bejaković (2010, str. 61) ističe da su pasivni dužnici mnogobrojniji, te zaslužuju veću pomoć u odnosu na aktivne dužnike u smislu socijalne isključenosti i poteškoćama u pronalasku posla.

Većina autora se slaže da banke i bankarska industrija imaju najveću ulogu u pojavi prezaduženosti stanovništva. Tako Schicks (2010, str. 1) ističe kako je povećanju prezaduženosti uvelike pridonijela i industrija mikrofinancija, koja je u početku stavljala naglasak na „socijalnu uključenost svih slojeva društva i smanjenje globalnog siromaštva“. Danas se pak suočava s brojnim kritikama zbog svojih motiva za zaradom što većeg profita, dovodeći svoje klijente do ruba siromaštva (Schicks, 2010, str. 1). Utjecaj mikrofinancija na pojavu prezaduženosti prikazuje Slika 2.

Slika 2. Pokretači prezaduženosti

Izvor: Izrada studentice prema, Schicks (2010, str. 15).

Ako kreditni odnos dovodi do prezaduženosti on je obično posljedica nekoliko interaktivnih čimbenika (Slika 2). Do prezaduženosti ne bi trebalo doći ako zajmoprimac i zajmodavac donose racionalne odluke. Međutim, u stvarnosti obje strane mogu napraviti pogrešku s obzirom na složenost situacije i njihovih informacijskih asimetrija. Prezaduženosti je ozbiljna opasnost u industriji mikrofinancija jer joj narušava ugled, i kao takva ima učinak "prelijevanja" koji bi mogli utjecati čak i na zdrave institucije i njihove klijente (Schicks, 2010, str. 15).

2.2 Posljedice prezaduženosti i troškovi za društvo

Zbog složenosti pokazatelja koji utječu na pojavu prezaduženosti, brojni autori ističu nedostatak istraživanja vezanih za troškove koje prezaduženost ima za društvo. Tako Bejaković (2010, str. 13) „sa stajališta ekonomske politike razlikuje tri razine zabrinutosti vezane za prezaduženost društva, odnosno pojedinca:

- makro razina: makroekonomski rizik vezan uz pad potrošačke potražnje;
- razina financijskog sektora: rizik financijske nestabilnosti jer prezadužena kućanstva neće moći vraćati svoje dugove;
- individualna razina: rizik od prezaduženosti kućanstva“.

Očigledno je da prezaduženost ostavlja određene posljedice, kako na pojedinca tako i na društvo u cjelini. Kod pojedinca se to prema Bejaković (2010, str. 19) očituje najviše u njihovim zdravstvenim poteškoćama, dok su za društvo ponajviše izraženi troškovi sudskih postupaka, povećana socijalna davanja te gubitak poreznih prihoda.

Haas (2006, str. 14-15) ističe sve veći problem socijalne isključenosti kao posljedice prezaduženosti. Vrlo često isključenost kreće sa radnog mjesta, tj. poslodavci najčešće otpuštaju zaposlenike koji imaju problema s prezaduženosti. Što za posljedicu ima nemogućnost podmirenja dugova, pa kako ističe autor „društvo plaća rehabilitaciju prezaduženosti“ (Haas, 2006, str. 15).

Postoji veoma velik javni interes za sprječavanje i ublažavanje prezaduženosti posebice od strane Europskog socijalnog i gospodarskog odbora¹. Na posljednjoj sjednici, održanoj u travnju 2014. godine, zaključeno je da pristup prezaduženosti mora obuhvaćati obrazovanje, prevenciju, te prikladne postupke koji će prezadužene osobe ponovno integrirati u normalan gospodarski život. Naglasak je također stavljen na koncept "odgovornog kredita" koji podrazumijeva poštene i etične prakse, kako od davatelja tako i od korisnika kredita.

Kao posljedica prezaduženosti u društvu sve se češće formiraju agencije za upravljanje dugom poput, MABS (Money Advice & Budgeting Service) u Irskoj, AICAR-ADICAE (Asociacion de Usuarios de Bancos, Cajas y Seguros de Aragon) u Španjolskoj i sl., koje se mogu identificirati u cijeloj Europskoj uniji. Prezaduženim kućanstvima mogu biti ponuđene različite vrste savjetodavnih usluga, poput financijskog savjetovanja, pravnog savjetovanja, socijalne skrbi i zdravstvene zaštite (Anderson et al., 2011, str. 83-86). Autori navode kako je osim stvarnog sadržaja usluge, važna i njezina pristupačnost posebice putem medija. Pošto su savjetodavne agencije relativno nova usluga na financijskom tržištu većina dužnika vrlo često ne zna za njihovo postojanje, pa im se kasno jave za pomoć. Najčešći razlozi za kasno ili

¹ Mišljenje Europskog gospodarskog i socijalnog odbora o Zaštiti potrošača i primjerenom rješavanju problema prezaduženosti kako bi se spriječila socijalna isključenost (2014)., [Internet], raspoloživo na: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:wkGalBzipU4J:eescopinions.eesc.europa.eu/viewdoc.aspx%3Fdoc%3Dces/int/int726/hr/eesc-2014-00791-00-00-ac-tra-hr.doc+&cd=1&hl=hr&ct=clnk&gl=hr> , [29.06.2014.]

nikakvo javljanje socijalnoj službi su najčešće želja za samostalnim rješavanjem problema, osjećaj krivnje i straha za svoju budućnost, sramota pred obitelji i prijateljima i sl. Savjetovanje licem u lice je najefikasnije ali najčešće i veoma skupo pa si to kućanstva koja se suočavaju s prezaduženošću najčešće ne mogu priuštiti. Jeftinija alternativa su tzv. "dužničke linije", to je oblik telefonskog načina savjetovanja oko upravljanja dugom, jedan od prvih načina borbe protiv prezaduženosti u EU. U današnje vrijeme postoji i dosta internet stranica koje omogućavaju online financijsko savjetovanje koje je u potpunosti anonimno i dostupno 24 sata dnevno 7 dana u tjednu (Andreson et al., 2011, str. 86-87).

Kako bi se izbjegli povećani troškovi prezaduženosti Bejaković (2010, str. 19) naglašava tri važna aspekta djelovanja društva u upravljanju dugom:

- ekonomski: omogućavanje normalnog djelovanja u društvu i radnoj okolini;
- socijalni: izbjegavanje isključenosti;
- regulativni: prijateljsko rješavanje problema duga između vjerovnika i dužnika.

2.3 Opseg prezaduženosti u Europskoj Uniji

Nakon svjetske financijske krize 2007-2008. godine mnoge europske zemlje bilježe veliki porast prezaduženosti stanovništva. Kao razlog takvog stanja mnogi autori poput Bejaković, (2010, str. 12) ističu „veliki udio dugoročnih stambenih kredita koji čine više od polovice ukupnog duga kućanstva“. U Europskoj uniji ne postoji jedinstven zakon kojim je propisano na koji način se zemlje članice trebaju "boriti" s prezaduženošću i njezinim posljedicama, poput siromaštva i socijalne isključenosti, već svaka zemlja ima svoje strategije za rješavanje prezaduženosti koje se prema Bejaković (2010, str. 26) mogu podijeliti u šest glavnih modela:

- anglo-saksonski pristup novog početka bez prevelikih ograničenja, stavlja naglasak na veoma brz otpust dugova bez prevelikog uplitanja države i društvenu prihvatljivost pojma prezaduženosti;
- skandinavski sustav države blagostanja (ili socijalne države), podrazumijeva veoma razvijen sustav socijalne skrbi i državnu zaštitu financijski najugroženijima;
- francuski model upravljanja dugom, označava intervenciju države u regulaciji tržišta i financijskoj pomoći zaduženima;
- srednjoeuropski pristup obrazovanja i informiranja o prezaduženosti, naglašava važnost savjetodavnih i obrazovnih aktivnosti u borbi protiv prezaduženosti;

- južnjačke ili mediteranske mreže obiteljske solidarnosti, karakterizira slabo razvijen sustav za rješavanje prezaduženosti koji se temelji na solidarnosti zajednice za pomoć onima koji ne mogu otplaćivati svoje dugove;
- istočnoeuropski model koji tek treba prihvatiti i razviti jedan od navedenih obrazaca, označava nepostojanje postupaka za rješavanje problema prezaduženosti.

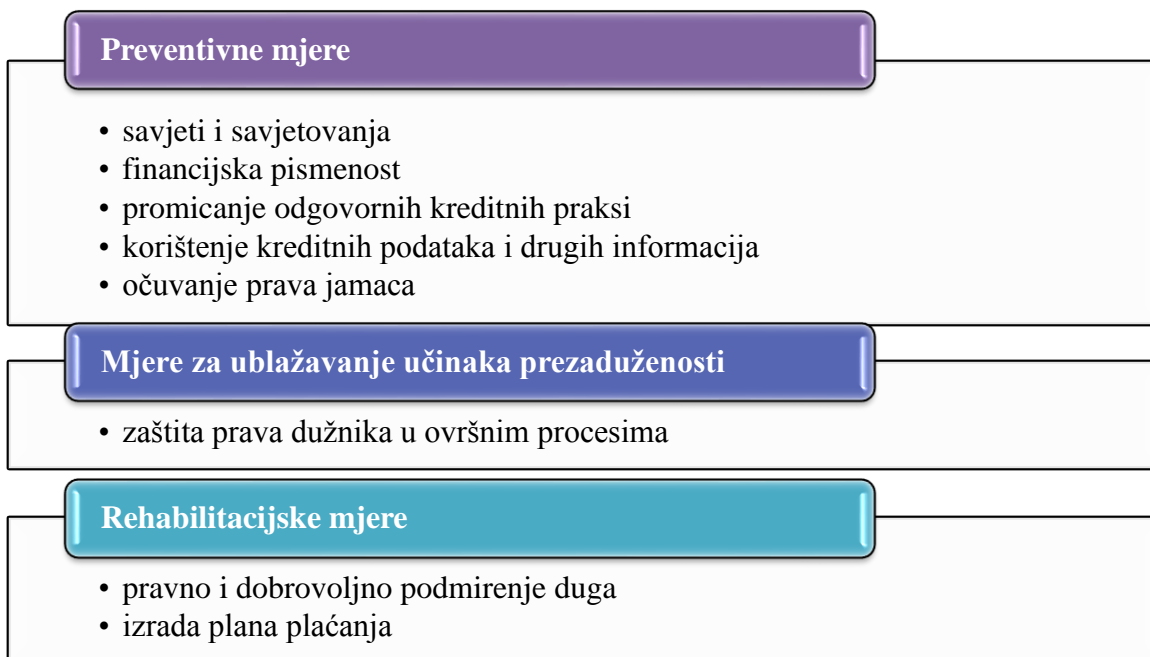
U većini europskih zemalja sve se više naglasak stavlja na prijateljsko rješavanje problema prezaduženosti (Tablica 2.) između dužnika i vjerovnika kako bi se izbjeglo bilo kakvo uplitanje sudova. Od navedenih zemalja u tablici jedino u danskom zakonodavstvu ne postoji sustav prijateljskog rješavanja duga.

Tablica 2. Regulatorna prijateljskog načina rješavanja problema prezaduženosti u pojedinim državama

Zemlja	Obilježja
Finska	Pregovori između savjetodavca za rješavanje problema prezaduženosti, dužnika i vjerovnika. Ako jedan vjerovnik ne pristane na prijateljski postupak, otvara se sudski postupak. Služba za rješavanje problema prezaduženosti predlaže plan njegova reguliranja. Čak i ako vjerovnik ne prihvati plan, nadležna ga služba može provesti, ili može prepustiti provođenje plana sudu, koji i sam može predložiti novi plan.
Danska	Ne postoji sustav prijateljskog načina rješavanja problema. Otplata duga se preraspoređuje na rok od 5 godina u skladu sa Stečajnim zakonom.
Francuska	Komisija posreduje u pregovorima između dužnika i vjerovnika o prihvaćanju plana otplate duga. Ako se to pokaže bezuspješnim, komisija sudu predlaže plan s odgovarajućim pravnim mjerama kako bi dobila punomoć za njegovo provođenje.
Luksemburg	Služba za probleme prezaduženosti i savjetovanje (SICS) priprema plan rješavanja prezaduženosti. Komisija za posredovanje (CM) odgovorna je za prihvaćanje ili odbijanje planova rješavanja prezaduženosti.
Belgija	Posrednik kojeg imenuje sud predlaže plan otplate i o njemu pregovara s dužnikom i vjerovnikom. Sud može odrediti provedbu plana i protiv volje vjerovnika.
Njemačka	Savjetodavna služba za probleme prezaduženosti u suradnji s dužnikom predlaže plan otplate. Ako i samo jedan vjerovnik ne prihvati plan, mora se odustati od plana. Sud odlučuje hoće li se pokrenuti sudski proces naplate duga ili se otvara postupak osobnog stečaja.
Latvija	Između dužnika, vjerovnika i lokalnih tijela vlasti sklapa se trostrani sporazum o uvjetima otplate duga.

Izvor: Bejaković (2010, str. 27).

U Europskoj Uniji 2007. godine usvojena je preporuka Odbora ministara (Committee of Ministers) ujedno i prvi međunarodni dokument koji prepoznaje potrebu za međunarodnu suradnju u ublažavanju problema prezaduženosti (Slika 3). Preporuka navodi preventivne mjere, mjere za ublažavanje učinaka prezaduženosti i rehabilitacijske mjere (Niemi et al., 2009, str. 92-93). Poseban naglasak je stavljen na preventivne mjere, tj. financijsko obrazovanje i opismenjavanje dužnika.

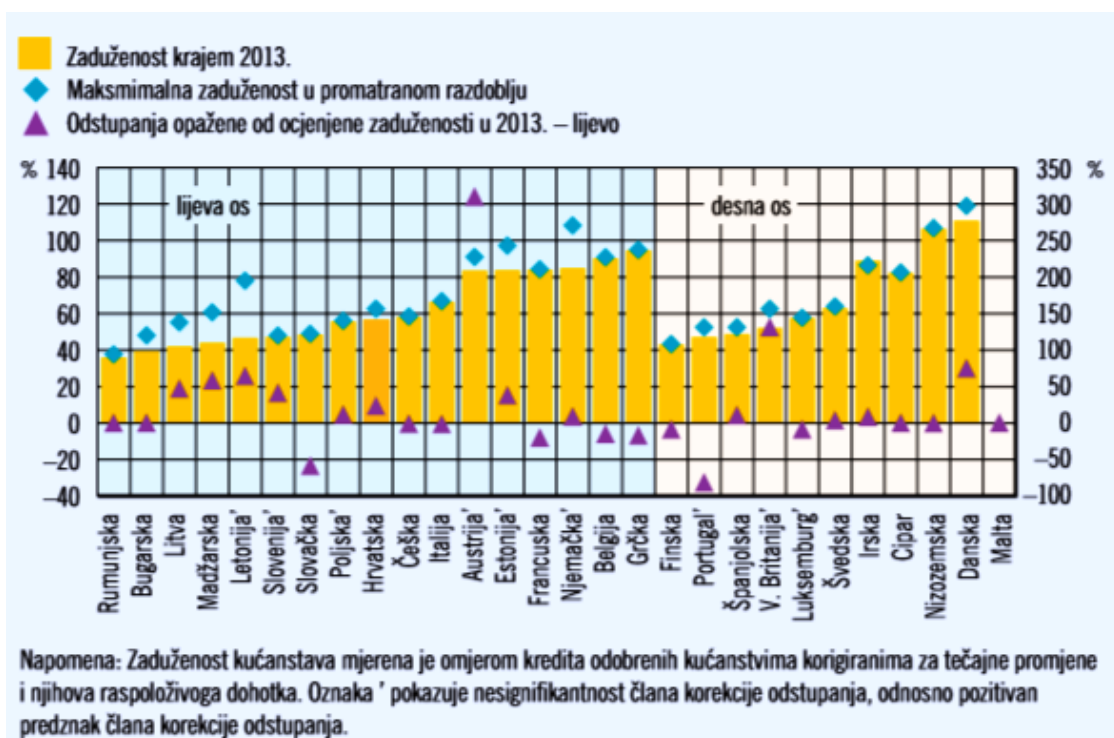

Slika 3. Mjere u borbi protiv prezaduženosti

Izvor: Izrada studentice prema Niemi et al. (2009, str. 93).

Pored brojnih istraživanja o prezaduženosti stanovništva u EU, jedno takvo provela je i Hrvatska narodna banka². Prema istraživanju Hrvatske narodne banke (2014), razina zaduženosti sektora kućanstava ocijenjena je na osnovi tromjesečnih podataka za 28 zemalja Europske unije u razdoblju od početka 1999. do kraja 2013. godine. Rezultati istraživanja (Slika 4.) pokazuju sustavan porast zaduživanja kućanstva u cijeloj EU, posebice u razvijenijim zemljama poput skandinavskih zemalja ili zemalja Beneluksa.

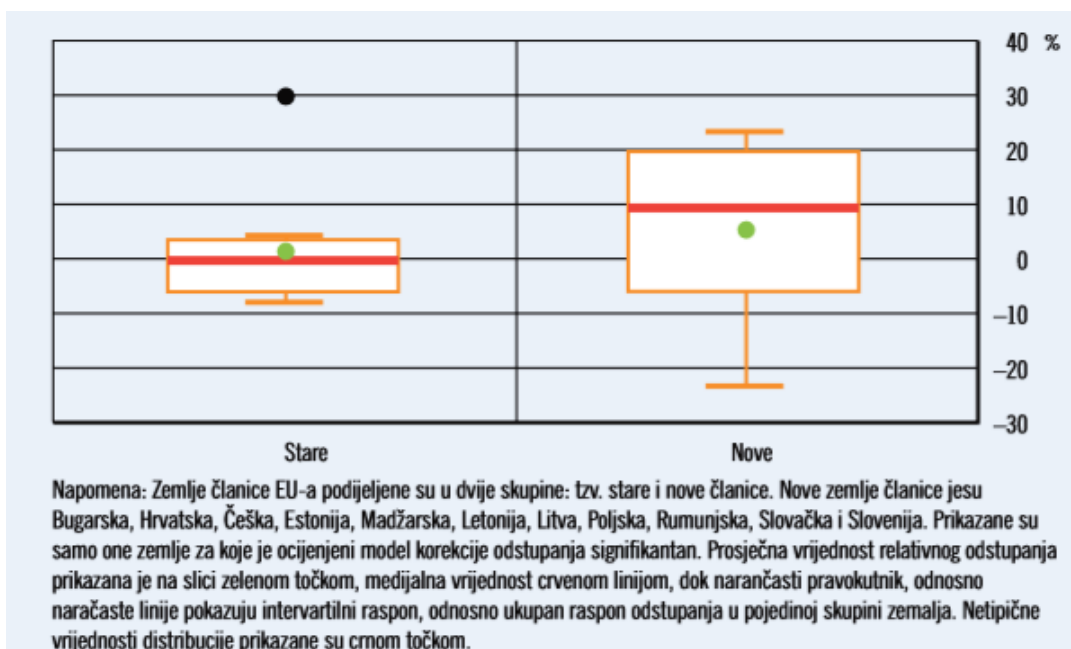
² Hrvatska narodna banka (2014): Financijska stabilnost, broj 13, godina 7, [Internet], raspoloživo na: <http://www.hnb.hr/publikac/financijska%20stabilnost/h-fs-13-2014.pdf>, [18.09.2014.]

Slika 4. Zaduzenost kućanstava u EU-u

Izvor: HNB, <http://www.hnb.hr/publikac/financijska%20stabilnost/h-fs-13-2014.pdf>

Istraživanje također pokazuje da su nove članice Europske unije više zadužene od starih članica (Slika 5). Kao razlog tome autori navode niže kamatne stope u razvijenijim zemljama u razdoblju provedbe istraživanja.

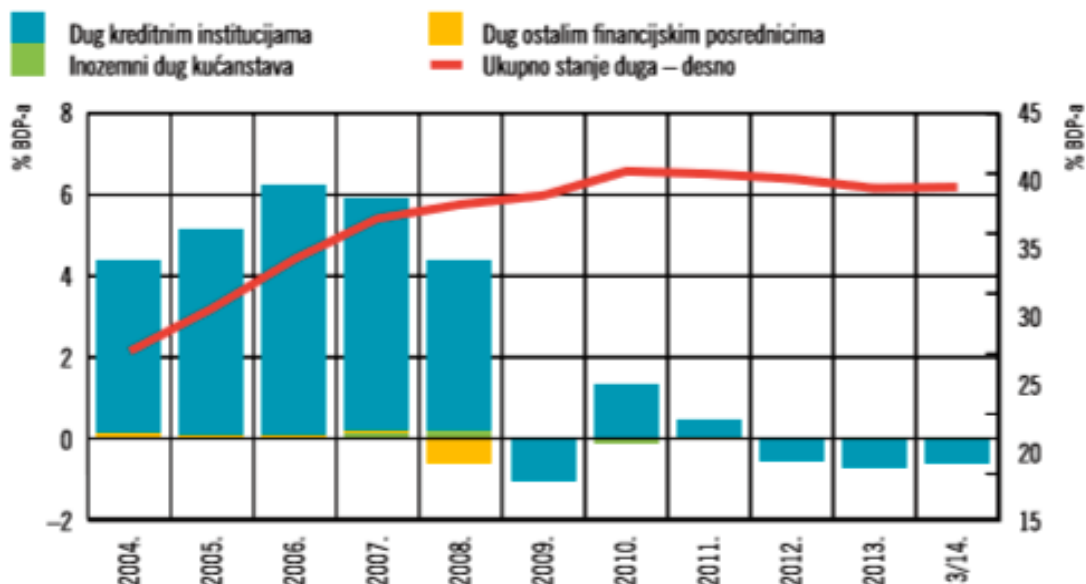

Slika 5. Relativna odstupanja od ekonomski opravdane razine zaduženosti sektora kućanstva u 2013. godini, u postocima

Izvor: HNB, <http://www.hnb.hr/publikac/financijska%20stabilnost/h-fs-13-2014.pdf>

2.4 Pojava osobne prezaduženosti u Hrvatskoj

Prema već spomenutom istraživanju Hrvatske narodne banke (2014), ukupan dug kućanstva u Republici Hrvatskoj (Slika 6.) pokazuje tendenciju malog pada i zadržava se ispod 40% razine BDP-a.

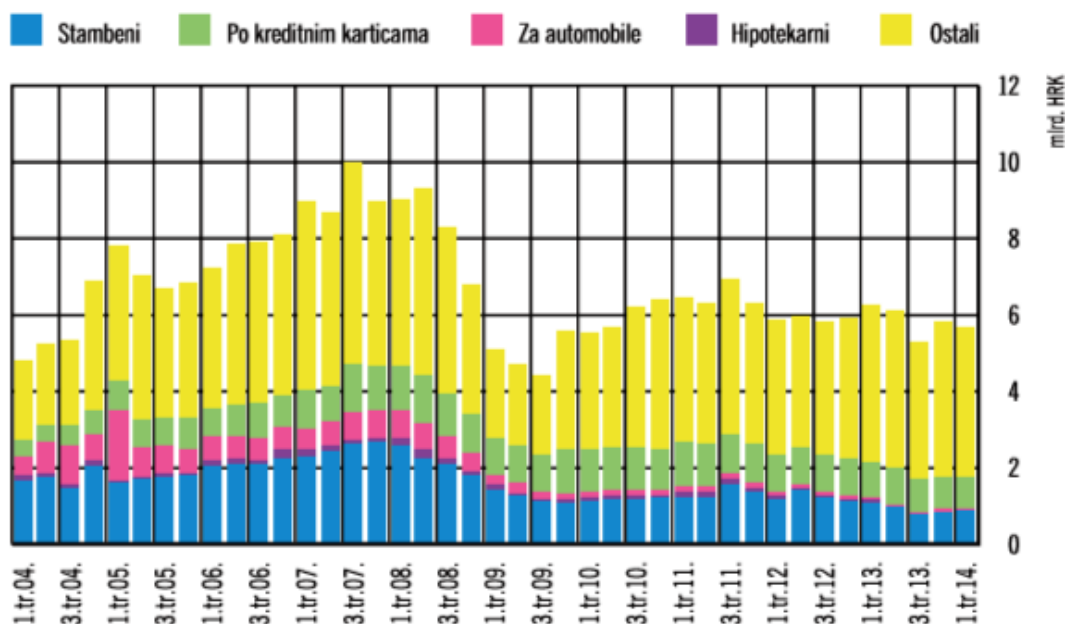

Napomena: U ukupni dug kućanstva nije uključen dug društvima za lizing kako bi se izbjegao lom u seriji podataka zbog promijene metodologije prikazivanja vrijednosti ugovora o lizingu od 1. siječnja 2011.

Slika 6. Promjena i stanje duga kućanstva

Izvor: HNB, <http://www.hnb.hr/publikac/financijska%20stabilnost/h-fs-13-2014.pdf>

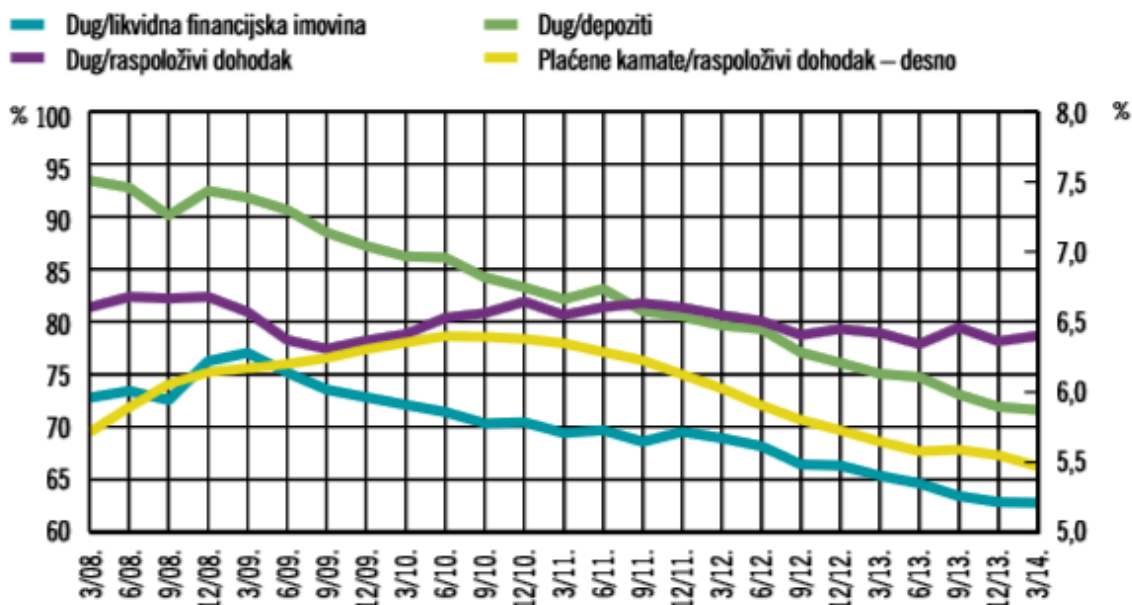
Što se tiče vrste odobrenih kredita prema istraživanju očigledno prednjače gotovinski nenamjenski krediti (Slika 7.) kojima dužnici najčešće pokrivaju starija dugovanja prema drugim vjerovnicima. U globalu ukupan broj novoodobrenih kredita se smanjio u 2014. godini u odnosu na razdoblje prije krize, kada su dosegali razine i do 10 milijardi kuna.

Slika 7. Novoodobreni dugoročni krediti kućanstvima prema namjeni, korigirani za sezonske oscilacije

Izvor: HNB, <http://www.hnb.hr/publikac/financijska%20stabilnost/h-fs-13-2014.pdf>

HNB navodi kako je smanjenje duga kućanstva pozitivno utjecalo na pokazatelje zaduženosti. U promatranom razdoblju (Slika 8.) svi pokazatelji omjera duga i kategorija imovine pokazuju tendenciju pada, gdje je značajno smanjenje troškova kamata utjecalo na rast raspoloživog dohotka.

Napomena: U ukupni dug kućanstava nije uključen dug društvima za lizing kako bi se izbjegao lom u seriji podataka zbog promjene metodologije prikazivanja vrijednosti ugovora o lizingu od 1. siječnja 2011.

Slika 8. Zaduzenost kućanstava i teret otplate duga

Izvor: HNB, <http://www.hnb.hr/publikac/financijska%20stabilnost/h-fs-13-2014.pdf>

Prema navodima HNB-a trend smanjivanja zaduživanja stanovništva će se nastaviti i u budućim razdobljima. Razlog tome je velika razina nezaposlenosti stanovništva koja pridonosi smanjenju potražnje za kreditima, te stroži uvjeti za odobravanje kredita od strane banaka kako bi se izbjegli rizici neplaćanja dugova.

Iako se broj zaduženih građana u Republici Hrvatskoj prema istraživanju HNB-a smanjuje, prema podacima dostupnim u Financijskoj agenciji³ (Fina) broj građana u financijskim problemima je i dalje veoma visok. Ako se promatra dug građana prema vjerovnicima (Tablica 3.) očigledno je da građani najviše duguju bankama, čiji udio iznosi 54,5% u ukupnom dugu građana prema svim vjerovnicima u promatranom razdoblju.

Tablica 3. Dug građana segmentiran po vjerovnicima (skup) – stanje 30.6.2014.

Stanje na dan	Vrsta (skup) vjerovnika	Iznos duga	Udio u %
30.6.2014.	Banke, kreditne unije, ŠKZ i štedionice	15.201.378.883,74	54,50%
30.6.2014.	Leasing i factoring društva	799.803.865,11	2,87%
30.6.2014.	Osiguravajuća društva	823.004.850,09	2,95%
30.6.2014.	Tvrtke - kartično poslovanje	717.000.706,61	2,57%
Ukupan dug prema financijskom sektoru		17.541.188.305,55	62,89%
30.6.2014.	Središnja država	3.188.864.048,12	11,43%
30.6.2014.	Županije, gradovi/općine (JLP(R)S)	204.843.940,36	0,73%
Ukupan dug prema središnjoj državi i JLP(R)S		3.393.707.988,48	12,17%
30.6.2014.	Telekomunikacijske tvrtke (usluge)	803.346.867,50	2,88%
h30.6.2014.	Odvjetnici i sudski vještaci	326.029.154,78	1,17%
30.6.2014.	Komunalne tvrtke (usluge)	186.999.057,49	0,67%
30.6.2014.	Svi ostali vjerovnici (ostale tvrtke, građani, obrti ...)	5.640.420.194,53	20,22%
SVEUKUPAN iznos duga građana		27.891.691.568,33	100,00%

Izvor: Financijska agencija, <http://www.fina.hr/>

Iz analize duga građana prema iznosu duga (Tablica 4.), može se zaključiti da je prema podacima iz Fine najviše građana s dugom koji je jednak ili manji od 10 tisuća kuna.

³ FINA (2014): Informacije o neizvršenim osnovama za plaćanje građana - stanje 31.1.2014., [Internet], raspoloživo na: <http://www.fina.hr/Default.aspx?sec=1688>, [18.09.2014.].

Tablica 4. Struktura građana prema visini duga – stanje 31.6.2014.

Visina duga	Broj građana	Ukupni dug	Dug prema središnjoj državi	Dug prema JLP(R)S	Dug prema ostalim vjerovnicima
≥ 2.000 kn	52.898	51.014.776,57	13.827.923,01	2.438.732,72	34.748.120,84
< 2.000 ≥ 10.000 kn	93.072	489.640.420,91	76.615.069,45	11.930.067,07	401.095.284,39
≥ 10.000 kn	145.970	540.655.197,48	90.442.992,46	14.368.799,79	435.843.405,23
<10.000 ≥ 25.000 kn	61.508	999.266.974,69	142.204.979,47	15.073.553,73	841.988.441,49
<25.000 ≥ 50.000 kn	39.563	1.411.842.711,81	213.785.339,17	18.173.407,65	1.179.883.964,99
<50.000 ≥ 100.000 kn	32.028	2.314.994.522,09	336.985.799,81	24.144.117,06	1.953.864.605,22
<10.000 ≥ 100.000 kn	133.099	4.726.104.208,59	692.976.118,45	57.391.078,44	3.975.737.011,70
<100.000 ≥ 500.000 kn	31.650	6.316.359.360,67	1.170.819.705,37	70.288.722,73	5.075.250.932,57
<500.000 ≥ 1 milijun kn	3.302	2.283.915.278,29	354.955.633,04	16.419.811,46	1.912.539.833,79
<1 milijuna kn	2.943	14.024.657.523,30	862.454.088,61	14.213.732,24	13.147.989.702,45
<100.000 kn	37.895	22.624.932.162,26	2.388.229.427,02	100.922.266,43	20.135.780.468,81
Sveukupno	316.964	27.891.691.568,33	3.171.648.537,93	172.682.144,66	24.547.360.885,74

Izvor: Financijska agencija, <http://www.fina.hr/>

Zbog problema s dugom broj blokiranih građana sve više raste. Razlog tomu je i zatvaranje obrta, gdje se dugovi koji su glasili na obrt sada prebacuju na njegovog vlasnika. Pa je tako u promatranom razdoblju broj blokiranih građana iznosio 316.964 (Tablica 4.) odnosno dvostruko manje od broja blokiranih računa građana (Tablica 5.) prema podacima iz Fine.

Tablica 5. Statistika otvorenih računa građana – stanje 31.6.2014.

Jedinstveni registar računa (JRR)	Ukupno	Udio (%)
1. Ukupan broj GRAĐANA sa otvorenim računom	3.509.759	100,00
2. Ukupan broj otvorenih računa GRAĐANA	6.934.701	100,00
2.1. Ukupan broj otvorenih i blokiranih računa GRAĐANA	727.698	10,49
2.2. Ukupan broj otvorenih i neblokiranih računa GRAĐANA	6.207.003	89,51
3. Ukupan broj računa GRAĐANA potpuno izuzetih od provedbe ovrhe	348.928	100,00
3.1.1 Ukupan broj računa GRAĐANA potpuno izuzetih od provedbe ovrhe <u>do</u> 1.1.2011.	6.180	1,77
3.1.2 Ukupan broj računa GRAĐANA potpuno izuzetih od provedbe ovrhe <u>od</u> 1.1.2011.	342.748	98,23

Izvor: Financijska agencija, <http://www.fina.hr/>

Nad blokiranim računima građana zakonski se provodi ovršni postupak. Prema članku 172. Ovršnog Zakona Republike Hrvatske (NN 112/12, 25/13) izuzeta od ovrhe su⁴:

1. primanja po osnovi zakonskoga uzdržavanja, naknade štete nastale zbog narušenja zdravlja ili smanjenja, odnosno gubitka radne sposobnosti i naknade štete za izgubljeno uzdržavanje zbog smrti davatelja uzdržavanja,
2. primanja po osnovi naknade zbog tjelesnoga oštećenja prema propisima o invalidskom osiguranju,

⁴ Narodne novine, (2013): Ovršni zakon, Narodne novine d.d. Zagreb, broj 25. Raspoloživo na: <http://www.zakon.hr/z/74/Ovr%C5%A1ni-zakon> [26.06.2014.]

3. primanja po osnovi socijalne skrbi,
4. primanja po osnovi privremene nezaposlenosti,
5. primanja po osnovi doplatka za djecu, osim ako posebnim propisom nije drukčije određeno,
6. primanja po osnovi stipendije i pomoći učenicima i studentima,
7. naknada za rad osuđenika, osim za tražbine po osnovi zakonskoga uzdržavanja te za tražbine naknade štete prouzročene kaznenim djelom osuđenika,
8. primanja po osnovi odličja i priznanja,
9. roditeljne i roditeljske novčane potpore, osim ako posebnim propisom nije drugačije određeno.
10. ostala primanja izuzeta od ovrhe po posebnim propisima.

Osim navedenih primanja koja su izuzeta od ovrhe, u Republici Hrvatskoj zakonom je izuzet i iznos od 2/3 prosječne neto plaće. Ovršni zakon sve češće se nalazi na meti kritika medija i šire javnosti u smislu da štiti vjerovnika i onemogućava dužnicima koji su pod ovrhom normalno funkcioniranje.

S obzirom na nepostojanje instituta osobnog bankrota, poput svih članica Europske unije Hrvatska također radi na smanjenju prezaduženosti. Prvi takav korak bio je u siječnju 2005. godine osnivanjem HROK-a (Hrvatski registar obveza po kreditima)⁵. „Kreditni registri su banke podataka koje skupljaju, obrađuju i distribuiraju podatke o kreditnim obvezama potrošača“ (Bejaković, 2010, str. 53). Temeljni cilj registra je smanjenje asimetrije informacija između dužnika i kreditora, te povećanje odgovornosti banaka u odobravanju kredita, što posljedično smanjuje mogućnost pojave prezaduženosti.

Pored Registra, važnu ulogu u borbi protiv prezaduženosti imaju i nevladine udruge, jedna od njih je i udruga "Život u plusu"⁶ koja svojim besplatnim uslugama pomaže građanima u razumijevanju bankarskih usluga, te otklanjanju teškoća s osobnim financijama.

⁵ HROK (2014): Hrvatski registar obveza po kreditima, [Internet], raspoloživo na: <http://www.hrok.hr/Default.aspx?sec=51>, [12.02.2015.].

⁶ Život u plusu (2014): Sve o financijama za potrošače, [Internet], raspoloživo na: <http://www.zivotuplusu.info/>, [12.02.2015.].

3 TEORIJSKI ASPEKTI OSOBNOG BANKROTA

3.1 Pojam osobnog bankrota

Od samih početaka formiranja društava i civilizacija kroz povijest se ljude većinom poticalo na štednju, siromaštvo i skromnost. Dok su s druge strane ljudi koji su se zaduživali i živjeli na dug u društvu bili tretirani kao kriminalci. Zbog neispunjenja svoj obveza često su završavali u dužničkim zatvorima i bili tjelesno kažnjavani. Međutim razvojem društva do 19. stoljeća „uvjetno rečeno nastaje moderno stečajno zakonodavstvo“ (Bodul, 2011, str. 351-352).

Prema White (2005, str. 1) „bankrot je postupak kojim se tvrtke, pojedinci, a povremeno i vlade koje se nađu u financijskim teškoćama rješavaju svojih dugova“. Za razliku od poduzeća koja se u bankrotu mogu reorganizirati ili likvidirati, prema White (2005, str. 3-4, 37-39) svrha osobnog bankrota je uvijek financijska reorganizacija dužnika. Bitna razlika između osobnog i korporativnog bankrota je što osobni bankrot omogućuje dužnicima da zadrže određenu financijsku imovinu i buduće zarade bez obzira na iznos duga. S ekonomskog aspekta navedena autorica ističe da je cilj osobnog i korporativnog bankrota sličan, a to je da „dovoljnim vraćanjem vjerovnicima kredit ostane dostupan na razumnim uvjetima“. Smanjena dostupnost kredita je loša za dužnike jer im se na takav način ograničava potrošnja. U tom smislu mogućnost otpisa duga u sklopu osobnog bankrota osigurava potrošnju dužnika.

Niemi et al. (2009, str. 228-231) razlikuju tri vrste čimbenika, od kojih se svaki na drugačiji način odnosi prema financijskim teškoćama i samom bankrotu i ima različite političke implikacije (Slika 9). Iako su ekonomski čimbenici najvećim dijelom "odgovorni" za pojavu osobnog bankrota, mnoge Vlade najčešće mijenjaju pravne čimbenike kako bi smanjile financijske teškoće i broj osobnih bankrota pojedinaca.

Pravni čimbenici

- manje zahtjeva za stečaj će biti u onim zemljama u kojima stečajni sustav nudi manje izdašno oslobođenje od duga
- razina stopa za podnošenje bankrota ovisi o pravnom sustavu koji olakšava usvajanje odgovarajućih politika

Kulturni čimbenici

- visoka razina prezaduženosti stvara kulturu u kojoj stečajni zahtjev nužno postaje kulturalno prihvatljiv
- u društvu u kojem suosjećanje sa stečajem postane rašireno, može stvarati poteškoće zakonodavcima ako bi oštro tretirali osobe koje su bankrotirale

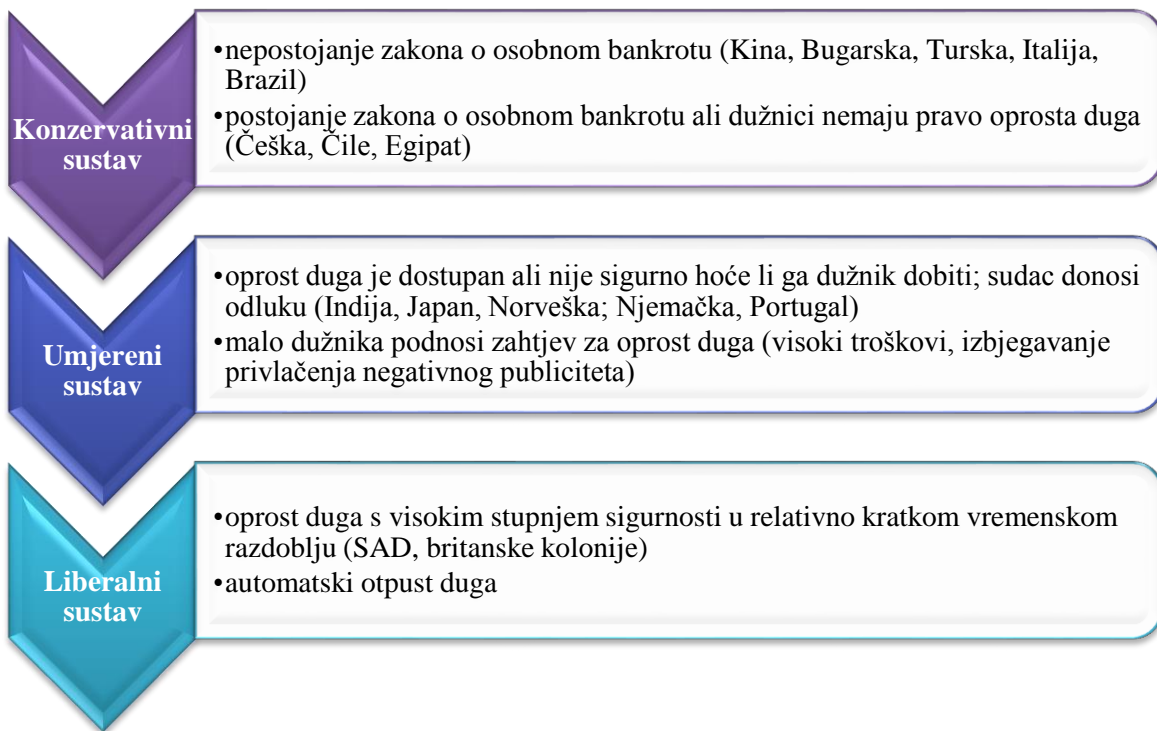
Ekonomski čimbenici

- stečajni zahtjevi najvećim su dijelom posljedica egzogenih šokova, koji u većini slučajeva rezultiraju financijskim poteškoćama, bez obzira na pravne i kulturne čimbenike
- najznačajnije stavke koje iskazuju nacionalnu stopu stečajnih zahtjeva su potrošački dug, dugovi po kreditnim karticama i opći gospodarski uvjeti.

Slika 9. Čimbenici koji utječu na stope podnošenja osobnog bankrota

Izvor: Izrada studentice prema Niemi et al. (2009, str. 228-231).

Prema svemu do sada navedenome svrha osobnog bankrota je omogućiti novi početak dužnicima. Tako na globalnoj razini Efrat (2002, str. 45-52) razlikuje tri sustava politike oprosta duga tj. novog početka (Slika 10.). Kao razloge razlike među sustavima autor navodi „deregulaciju kreditnih tržišta i dostupnost socijalne skrbi“. U državama s ograničenim socijalnim mrežama (poput SAD-a), financijske olakšice u procesu osobnog bankrota su izrazito velike, dok u socijalno osviještenim državama (poput skandinavskih zemalja) to nije slučaj. Također Efrat (2002, str. 2-5) u svom istraživanju iznosi jedno zanimljivo razmišljanje o „postojanju veze između dugovnih olakšica u procesu bankrota i mjeri u kojoj Vlada želi poticati poduzetnički rizik u društvu“, pa autor smatra da zemlje koje pozitivno gledaju na poduzetništvo su usvojile manje restriktivne odredbe za olakšanje duga potičući na taj način samozapošljavanje pojedinaca.

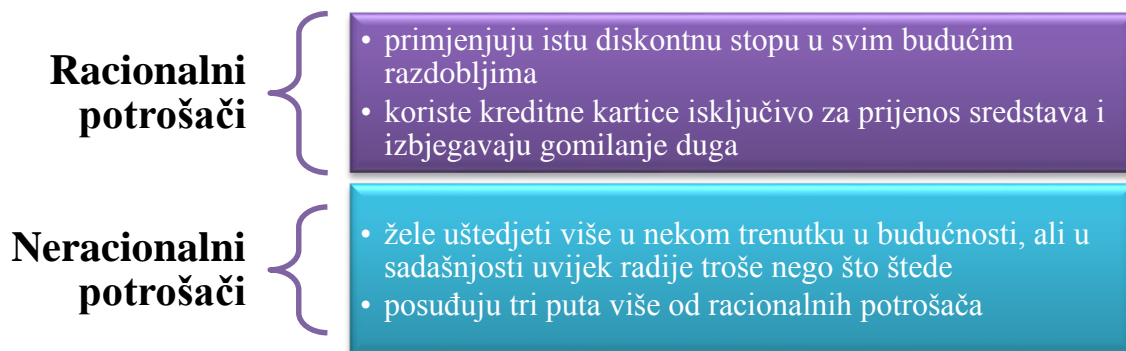
Slika 10. Sustavi politike novog početka u svijetu

Izvor: Izrada studentice prema Efrat (2002, str. 6-21).

3.2 Uzroci nastanka osobnog bankrota

Visoke stope zaduženosti po kreditnim karticama i bankrot potakli su puno rasprava o njihovim uzrocima. Stavins (2000, str. 15) smatra da su tome pridonijeli zajmodavci zbog velike dostupnosti kredita i blagih standarda, pa su dopuštali potrošačima da posuđuju više nego što mogu vratiti. S druge strane Zhu (2008) odgovornima smatra i zajmoprimce koji su se prezadužili i nemaju dovoljno novca za nepredviđene situacije. Autor navodi da to može dovesti do pojave moralnog hazarda osobnog bankrota, jer podnošenjem zahtjeva za bankrot dužniku se dio njegovih dugova najčešće "oprašta", pa oni mogu pretjerati sa kreditima „koji dugotrajno otežava problem osobnog bankrota i povećava cijenu kredita na nacionalnoj razini“ (Zhu, 2008, str. 4).

Znatan broj nedavnih istraživanja pokazuje da potrošači spadaju u dvije skupine na temelju njihovih stavova štednje (Slika 11). Prije razvoja kreditnih kartica, razlika između racionalnih i neracionalnih potrošača je bila manje važna, jer mogućnosti zaduživanja potrošača su bile ograničene. No, kako su krediti po kreditnim karticama postali široko dostupni, mogućnosti zaduživanja je porasla, a razlika je postala važnija (White, 2007, str. 9-10)

Slika 11. Potrošači prema stavovima štednje

Izvor: Izrada studentice prema White (2007, str. 9-10).

Osim visoke razine potrošačkog duga i neočekivanih insolventnih događaja, prema Garrett i Wall (2010, str. 1, 9, 18) odluka o bankrotu povezana je „s povećanjem lokalnih stopa nezaposlenosti ili smanjenjem prosječnog dohotka posebice u recesijskim razdobljima“. Za vrijeme trajanje recesije stopa osobnog bankrota povećava se iznad svoje normalne razine. Autori navode da možda neka kućanstva mogu prebroditi negativan šok dohotka za kratko vrijeme, ali kako se recesija produbljava, sve više njih se suočava s bankrotom. Brzina kojom se stečajna stopa vraća na svoju normalnu razinu trebala bi ovisiti o dvije suprotstavljene sile: snazi oporavka (odnosno, stopi povećanja prihoda) i duljini prethodne recesije.

Prema istraživanju o osobnom bankrotu u Europi koje je radio Bretz (2012, str. 8-10) potvrđuje se trend povećanja broja osobnih bankrota u recesijskom razdoblju (Tablica 6). Iako se ukupan broj osobnih bankrota smanjio za 1,5%, brojne europske zemlje bilježe porast broja osobnih bankrota. Najizrazitiji porast broja osobnih bankrota u odnosu na prethodnu godinu zabilježen je u Francuskoj (+26,4%), a slijede Nizozemska (+26,0%) i Finska (+19,7%), dok s druge strane Njemačka i Velika Britanija bilježe pad takvih slučajeva. Autor ističe da osim recesije razlog povećanju broja osobnih bankrota možda leži u promjeni i prilagodbi stečajnih zakona u navedenim zemljama koje je potaknuto recesijskim zbivanjima.

Tablica 6. Osobni bankrot u Europi

	2011.	2010.	2009.	2008.	2007.	Promjena 2010/11 u postotcima
Austrija	10 861	10 296	10 245	9 561	8 616	+ 5,5
Finska*)	3 531	2 951	2 854	2 851	3 038	+ 19,7
Francuska*)	56 079	44 360	41 045	33 378	27 959	+ 26,5
Njemačka	129 800	137 780	129 940	126 330	135 600	-5,8
Nizozemska*)	14 344	11 381	8 966	9 206	14 947	+ 26,0
Španjolska	999	905	995	404	114	+ 10,4
Švedska*)	8 051	7 987	6 589	6 528	6 831	+ 0,8
Švicarska	5 748	5 719	5 691	6 007	6 140	+ 0,5
Velika Britanija	143 871	157 712	159 641	127 241	120 775	-8,8
Ukupno	373 284	379 091	365 966	321 506	324 020	-1,5

Izvor: Izrada studentice prema Bretz (2012, str. 9).

Napomena: *) Plan olakšanja duga/proces reprogramiranja.

3.3 Posljedice i troškovi za društvo od uvođenja zakona o osobnom bankrotu

Kao što je slučaj i za mnoge druge aspekte osobnog bankrota, malo se zna o tome kako bankrot utječe na kreditna tržišta. Garrett i Wall (2010) ističu kako će stečajni gubici vjerojatno imati utjecaja na cijenu i dostupnost kreditiranja kreditnim karticama. Ono što nedostaje je dokaz o vjerovnikovom odgovoru na promjene u stečajnom zakonu. Bez tog dokaza, autori navode da je nejasno „kako će točno bilo kakvo smanjenje gubitaka koji proizlaze iz ispitivanja stečajnog zakona utjecati na cijenu i dostupnost neosiguranog kredita za potrošače“ (Garrett i Wall, 2010, str. 31-32).

Niemi et al. (2009, str. 313) navode da „iako vjerovnici mogu prihvatiti kompromisna rješenja tradicionalna ugovorna teorija ih potiče da podignu svoje vlastite interese preko širih društvenih interesa“, pa autori smatraju da bi trebao postojati neki mehanizam koji bi prisilio vjerovnike na ravnotežu između njihovih prava i odgovornosti.

Još jedan problem koji utječe na stečajno pravo prema White (2007, str. 24) je „mogu li vjerovnici prema dosadašnjem ponašanju u procesu zaduživanja identificirati je li pojedini dužnik racionalni, odnosno neracionalni potrošač“. Vjerovnici vjerojatno ne mogu identificirati sve vrste dužnika, pa tako promjene u stečajnom zakonu (Tablica 7.) različito utječu na pojedine dužnike. Kao rezultat toga, racionalni potrošači preferiraju vjerovniku

orijentirane stečajne sustave, jer se manje zadužuju i imaju manje koristi od bankrota. Nasuprot tome, neracionalni potrošači će više preferirati dužniku orijentirane stečajne sustave jer im pružaju veće olakšice.

Tablica 7. Promjene u stečajnoj politici i njihov utjecaj na racionalne vs. neracionalne potrošače

RACIONALNI POTROŠAČI	NERACIONALNI POTROŠAČI
<ul style="list-style-type: none"> • Povećanje izuzete imovine (pruža korist dužnicima s dodatnim osiguranjem ali samo ako imaju ne izuzetu imovinu) • Povećanje izuzetog dohotka ili smanjenje ne izuzetog dohotka koji dužnici moraju koristiti za otplatu (pruža dodatno osiguranje ali samo dužnicima čiji prihodi nisu izuzeti) 	<ul style="list-style-type: none"> • Povećanje izuzetih prihoda (smanjuje dužnikove post-stečajne radne poticaje) • Povećanje iznosa duga koji se otpušta (posjeduju veći iznos duga nego racionalni potrošači) • Smanjenje troškova bankrota (češće proglašavaju bankrot za razliku od racionalnih potrošača)

Izvor: Izrada studentice prema White (2007, str. 25).

Prema White (2007, str. 19) otpust duga u stečaju dužnicima omogućuje osiguranje potrošnje kada je ona niska, a dužnici je plaćaju u obliku većih kamatnih stopa. Anderson et al. (2011, str. 25) ističu da „država možda želi potaknuti povećano osobno osiguranje kroz stečaj kako bi smanjila vanjske učinke prezaduženosti koji ovise o državnoj potpori“. Navedeni autori smatraju da dužniku orijentirani sustavi otpusta duga mogu povećati zadane kreditne troškove, a vjerovnicima orijentirani sustavi mogu stvoriti poticaje za pretjerano kreditiranje i pojavu prezaduženosti jer ne postoji "prirodna" razina kredita u društvu. Tako Kowalewski (2000, str. 1) zaključuje da je glavna svrha uvođenja zakona o osobnom bankrotu „širenje zadanog rizika između zajmoprimeca i zajmodavca“.

3.4 Preventivne mjere za smanjenje pojave osobnog bankrota

Anderson et al. (2011, str. 13) smatraju da „postoji nejasnoća o tome da li je prilagodba duga i bankrot prvenstveno institut socijalne politike koja pokušava u potpunosti integrirati pojedinca u društvo i izbjegavati socijalnu isključenosti ili je primarni cilj da se pojedinca vrati natrag na kreditno tržište“. Navedeni autori se slažu da opseg smanjenja duga u najvećoj

mjeri ovisi o učinkovitosti socijalnih usluga i savjetodavnih agencija koje kroz medije mogu potaknuti političko djelovanje. Važno je istaknuti da ključnu ulogu u smanjenju broja osobnih bankrota imaju preventivne mjere u borbi protiv prezaduženosti, poput financijske odgovornosti ili financijske pismenosti (Anderson et al., 2011, str. 15, 24).

Istraživanja Anderson et al. (2011, str. 6-7) u Engleskoj, Francuskoj i Njemačkoj ukazuju na to da se prezaduženost može pronaći u svim slojevima društva, a kao najčešći razlozi za korištenje osobnog bankrota navode se nezaposlenost i raspad obitelji. Stoga autori smatraju da mnogim zakonima o osobnom bankrotu „nedostaje poticaj za pronalazak posla nezaposlenima ili povećanje plaće onima koji su već zaposleni, a suočeni su s osobnim bankrotom“, jer bi se na takav način podmirila većina dugovanja, i skratilo se trajanje stečajnog razdoblja, a dužnici bi ostali društveno integrirani kroz zapošljavanje (Anderson et al., 2011, str. 91-92).

Sve veća razlika među zemljama članicama EU-a u duljini stečajnog razdoblja stvara poticaj da se prezadužena kućanstva nastane u zemlji s blažim odredbama stečajnog zakona kako bi se oslobodila svojih dugova. Pa tako Anderson et al. (2011, str. 91-92) tu pojavu definiraju pojmom "stečajnog turizma". Kao primjer navode Veliku Britaniju koja sve češće postaje odredište za "stečajni turizam" Iraca. Osobni bankrot Velike Britanije je povoljniji sustav za dužnika od irskog sustava u pogledu duljine stečajnog razdoblja, ali i u izuzimanju određene imovine koje budu pogođene stečajem. Autori naglašavaju da bi se u tom slučaju zemlje s blažim zakonima mogle suočiti s povećanom potražnjom za socijalnim uslugama u fazi stečajnog postupka. Također, u nekim sustavima dopušteni minimalni iznos za egzistenciju dužnika tijekom stečajnog razdoblja je isti u cijeloj zemlji (Njemačka), dok je u nekima postavljen različito u odnosu na regije u zemlji (Finska). Zakonodavci su najčešće protiv takvog načina formiranja minimalnih iznosa jer to omogućuje zloupotrebu od strane dužnika, da se presele u one regije gdje su minimalni iznosi za život veći.

Usporedbom stečajnih zakona vidljivo je da pojedini zakoni favoriziraju određene strane u stečajnom postupku. S jedne strane američko zakonodavstvo se smatra najliberalnijim s automatskim otpustom duga, dok europski sustavi naglašavaju važnost zarađenog početka kroz izradu adekvatnog plana plaćanja. Sve veći broj stečajnih zahtjeva u oba sustava sugerira da niti jedan od njih nije idealan, i da zakonodavci trebaju prilagoditi postojeće stečajne zakone balansirajući između američkog i europskog zakonodavstva (Bodul, 2011, str. 372-373).

4 NAČINI PROVOĐENJA OSOBNOG BANKROTA U IZABRANIM ZEMLJAMA

4.1 Osobni bankrot u SAD-u

SAD je trenutno svjetski lider u potrošačkoj kulturi, uključujući i korištenje potrošačkih kredita, pa je problem prezaduženosti i povećan broj osobnih bankrota sve učestaliji (Braucher, 2006, str. 11). Američki stečajni zakon iz 1978. tradicionalno ima dva odvojena postupka osobnih stečajeva, Poglavlje 7 i Poglavlje 13 (Tablica 8). Glavna razlika između ta dva poglavlja je da Poglavlje 7 zahtjeva da dužnik vrati dugovanja iz svojih sredstava, dok Poglavlje 13 zahtjeva vraćanje dugova iz budućih prihoda (White, 2007, str. 11).

Tablica 8. Stečajni postupci u SAD-u

Poglavlje 7	Poglavlje 13
<ul style="list-style-type: none"> • dužnici moraju navesti svu svoju imovinu • dužniku je dopušteno da zadrži određenu imovinu (izuzeta imovina) • dužnici koriste svoju ne izuzetu imovinu za vraćanje sredstava vjerovnicima • nisu dužni koristiti buduće prihode • dužnik dobiva otpust dugova i novi financijski početak nakon 4 mjeseca od podnošenja zahtjeva • 70% dužnika podnosilo je zahtjev u sklopu ovog Poglavlja • troškovi podnošenja zahtjeva za stečaj iznose 600\$ • u okviru ovog Poglavlja dužnici ponovo mogu podnijet zahtjev za stečaj nakon proteka 6 godina 	<ul style="list-style-type: none"> • dužnik se obvezuje tijekom razdoblja od 3 godine odricati dijela svojih primanja u korist vjerovnika sukladno planu plaćanja • dio koji dužnik mjesečno isplaćuje izračunava se na temelju njegovih mjesečnih prihoda • dužnici predlažu svoje planove otplate čiji su iznosi bili jednaki dužnikovoj ne izuzetoj imovini ili simboličan iznos ako je izuzeta sva imovina • okončanjem plana plaćanja dužnici više nisu odgovorni za preostali dug • troškovi podnošenja zahtjeva za stečaj iznose 1.600\$ • u okviru ovog Poglavlja dužnici ponovo mogu podnijet zahtjev za stečaj nakon proteka najmanje 6 mjeseci
<ul style="list-style-type: none"> • u javnosti se dobije etiketa "bankrotiranog" • zahtjev za podnošenje stečaja nalazi se u dužnikovoj kreditnoj evidenciji narednih 10 godina • otežan pristup kreditima i nemogućnost zapošljavanja u određenim vrstama poslova • "Poglavlje 20" podnošenje zahtjeva za stečaj u oba poglavlja istovremeno koje povećava dužnikovu financijsku korist od stečaja 	

Izvor: Izrada studentice prema White (2007, str. 11-12), Bodul (2011, str. 356).

Prema Gerhardt (2009, str. 2) „glavne svrhe stečajnog zakona su, kao prvo, omogućiti dužniku pravedan "novi početak" u životu kojim ga razrješuju većine dugova i drugo, uredno podmiriti vjerovnika do te mjere da dužnik ima imovinu raspoloživu za plaćanje“. White (2007, str. 11-13) navodi da je takav sustav orijentiran interesima dužnika podložan iskorištavanju, jer dužnici imaju manji rizik od gubitka svoje imovine, pa je tako 2005. godine donesen Zakon o sprječavanju zlouporaba u stečaju i zaštiti potrošača (*Bankruptcy Abuse Prevention and Consumer Protection Act; BAPCAP*) koji je napravio nekoliko velikih promjena u stečajnom Zakonu (Tablica 9).

Tablica 9. Promjene stečajnog Zakona SAD-a 2005. godine

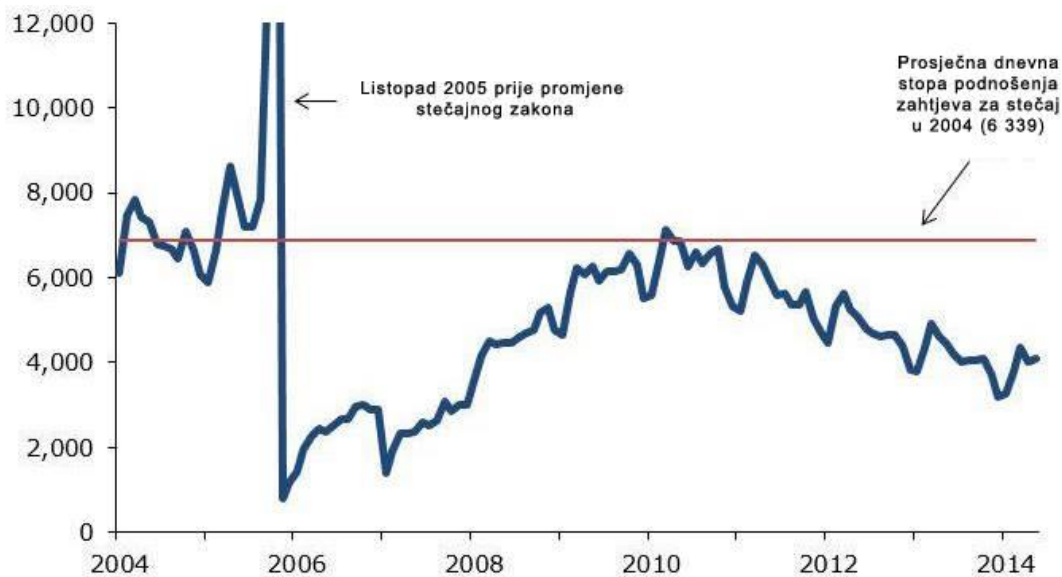
Poglavlje 7	Poglavlje 13
<ul style="list-style-type: none"> • dužnik prolazi novi matematički formuliran test (<i>means test</i>) • ako ne prođu <i>means test</i> tj. imaju previsoke prihode dužnici podnose zahtjev u Poglavlju 13 • Poglavlje 7 u suštini ostaje isto • dužnici su obvezni koristiti svoju ne izuzetu imovinu za vraćanje dugova • troškovi stečaja iznose 2.500\$ + troškovi tečaja financijskog upravljanja i kreditnog savjetovanja + priprema porezne prijave • minimalno vrijeme za ponovno podnošenje zahtjeva za stečaj je 6-8 godina 	<ul style="list-style-type: none"> • ukidanje prava dužnika da sam određuje planove otplate duga • dužnici koriste 100% svog raspoloživog dohotka 5 godina za otplatu duga • raspoloživi dohodak je razlika između prosječnog mjesečnog prihoda dužnika 6 mjeseci prije podnošenja zahtjeva i novog izuzetog dohotka • prihodi koji se izuzimaju su naknade za troškove dužnika • troškovi stečaja iznose 3.500\$ + troškovi dvaju tečajeva + priprema porezne prijave • minimalno vrijeme za ponovno podnošenje zahtjeva za stečaj je između 6 mjeseci do 2 godine
<ul style="list-style-type: none"> • ukinuto pravo izbora između Poglavlja 7 i Poglavlja 13 • podnošenje detaljne financijske dokumentacije stečajnom sudu • povećan iznos duga po kreditnim karticama koji se ne izuzima • ukida se mogućnost "super-otpusta" u "Poglavlju 20" • najmanje 4 godine mora proći od podnošenja zahtjeva za stečaj u Poglavlju 7 da bi se podnio zahtjev u Poglavlju 13 • manji broj dužnika ima pravo na stečaj 	

Izvor: Izrada studentice prema White (2007, str. 13-16).

Najznačajnija promjena odnosi se na ukidanje prava izbora između Poglavlja 7 i Poglavlja 13 u stečajnom postupku. Od drugih promjena White (str. 17-18) ističe povećanje troškova

stečaja i povećanje minimalnog vremena od ponovnog podnošenja zahtjeva. Iako je Zakon iz 2005 u SAD-u promijenio stečajni zakon u smjeru vjerovnika, on je i dalje više orijentiran dužniku nego u bilo kojoj drugoj zemlji.

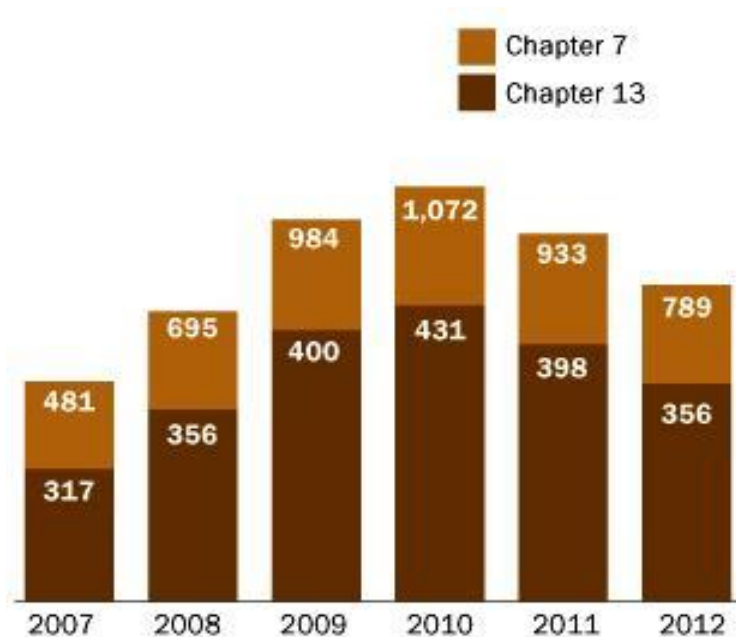
Prije donošenja Zakona 2005. godine broj osobnih bankrota na dnevnoj razini iznosio rekordnih 31 520 slučajeva (Slika 12). Nakon uvođenja Zakona 2005. godine broj osobnih bankrota drastično pada. Koristeći kao bazu svibanj 2014. godine, crvena linija predstavlja prosječnu dnevnu stopu podnošenja zahtjeva za stečaj u 2004. godini, njih 6 339.

Slika 12. Dnevni zahtjevi za bankrot u SAD-u, siječanj 2004 – svibanj 2014 (usklađeno s brojem stanovništva)

Izvor: <http://www.creditslips.org/creditslips/2014/06/900000-bankruptcy-filings-this-year-maybe.html>

Evidentno je da je broj osobnih bankrota bio izuzetno visok u razdoblju subprime krize kojom je bio pogođen veliki broj američkih građana. To se također odrazilo na i na podnošenje zahtjeva za stečaj prema Poglavlju 7 odnosno Poglavlju 13 (Slika 13). Usprkos pooštavanju pogodnosti u sklopu Poglavlja 7 prema Zakonu iz 2005., ono je i dalje prema statističkim podacima poglavlje u kojem Amerikanci najviše traže otpust svojih dugova.

Slika 13. Broj osobnih bankrota koje su podnijeli dužnici s pretežno potrošačkim dugovima

Izvor: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2013/07/25/5-reasons-americans-have-the-economic-blahs/>

Iako SAD ima daleko najviše zahtjeva za stečaj za razliku od europskih država, prema statističkim podacima 2014. godine bilježi značajan pad broja osobnih bankrota (Slika 14). Kao razlog White (2007, str. 26-27) navodi strože uvjete za dobivanje potrošačkih kredita, jer na taj način se dužnike tjera da smanje svoju potrošnju i dodatno zaduživanje. Povećanje dohotka i smanjenje nezaposlenosti također, značajno može smanjiti potrebu za podnošenjem zahtjeva za stečaj.

Year	Bankruptcy Filings	Source & Notes
1998	1,442,549	AO data
1999	1,319,465	AO data
2000	1,253,444	AO data
2001	1,492,129	AO data
2002	1,577,561	AO data
2003	1,589,383	AO data
2004	1,597,462	AO data
2005	2,078,415	AO data, includes spike in filings before 2005 bkr. law
2006	590,972	EPIQ data
2007	827,395	EPIQ data
2008	1,096,481	EPIQ data
2009	1,448,055	EPIQ data
2010	1,561,008	EPIQ data
2011	1,379,611	EPIQ data
2012	1,185,963	EPIQ data
2013	1,032,326	EPIQ data
2014	907,000	EPIQ data, August 2014 estimate

Slika 14. Ukupan broj bankrota u SAD-u, po godinama

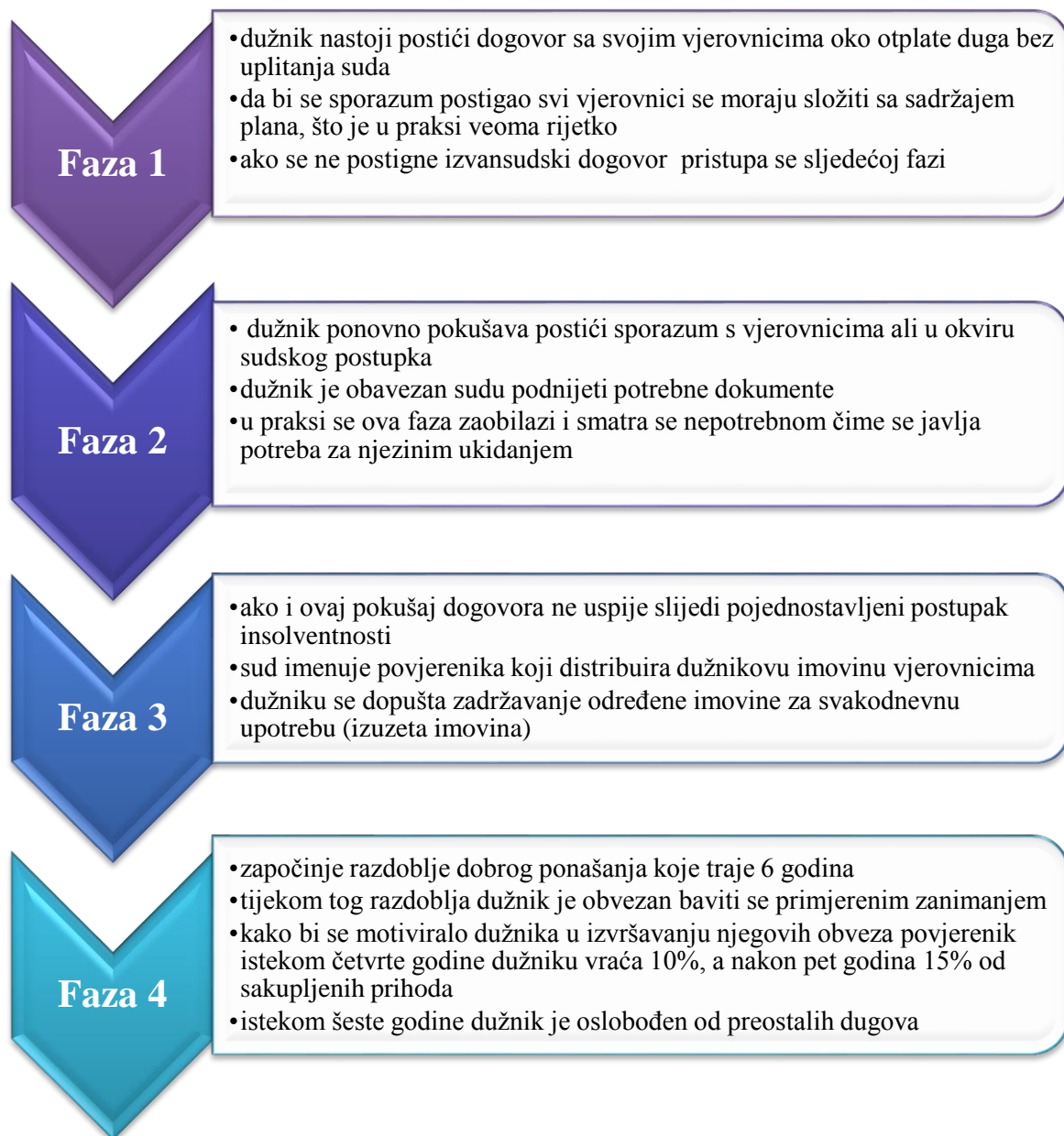
Izvor: <http://www.creditslips.org/creditslips/2014/08/bankruptcy-filings-will-be-the-lowest-since-1995-here-is-a-reason-why.html#more>

4.2 Osobni bankrot u Njemačkoj

Prema Niemi et al. (2009, str. 273) „Nijemci su uvijek bili na glasu po točnosti i pouzdanosti, međutim, tijekom posljednjih desetljeća ostavljaju dojam neurednosti kada su u pitanju otplate dugova“. Kao i u drugim zemljama, broj prezaduženih kućanstava se povećao, pa je u njemačko zakonodavstvo 1. siječnja 1999. uveden Zakon o osobnom bankrotu, tzv. *Insolvenzordnung* (Garašić, 2011, str. 1493).

Osobni bankrot u Njemačkoj može se proceduralno podijeliti u četiri faze, kroz koje pošten dužnik mora proći jednu za drugom, ako želi biti oslobođen duga, nakon otprilike šest godina (Slika 15). U prve dvije faze poseban naglasak je stavljen na prijateljski način rješavanja duga između dužnika i vjerovnika, i tek ako to ne uspije pristupa se stečajnom procesu. „U šestogodišnjem razdoblju u skladu s njemačkim stečajnim zakonom, dužnik je dužan dati dio svog dohotka koji je veći od propisane minimalne granice (*Pfändungsfreigrenze*) svojim vjerovnicima“ (Niemi et al., 2009, str. 285). Međutim, prema istraživanjima navedenih autora samo oko 20 posto dužnika vrši plaćanja prema vjerovnicima.

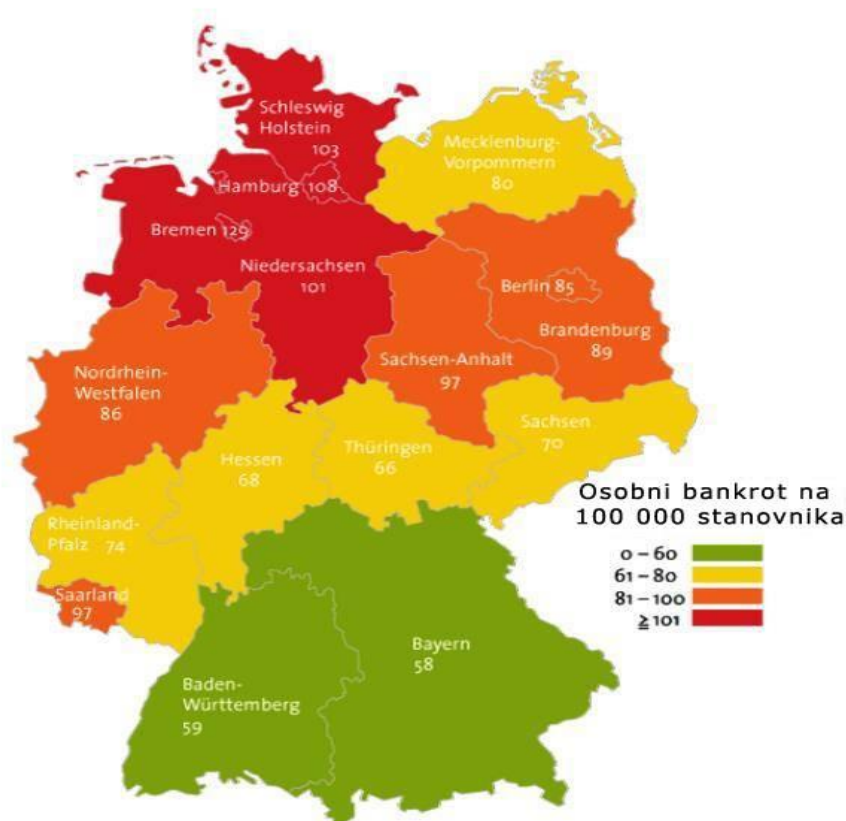
Prema istraživanju Niemi et al. (2009, str. 280, 286) najčešći razlozi za osobni bankrot u Njemačkoj su nezaposlenost, "gubitak financijskog pregleda" i razvod. Autori ističu kako život s dugom u Njemačkoj, kao i u brojnim zemljama koje se suočavaju sa financijskim problemima stanovništva vrlo često graniče sa socijalnom isključenosti i siromaštvom.

Slika 15. Faze stečajnog postupka u Njemačkoj

Izvor: Izrada studentice prema Niemi et al. (2009, str. 274-275), Bodul (2011, str. 370), Garašić (2011, str. 1504).

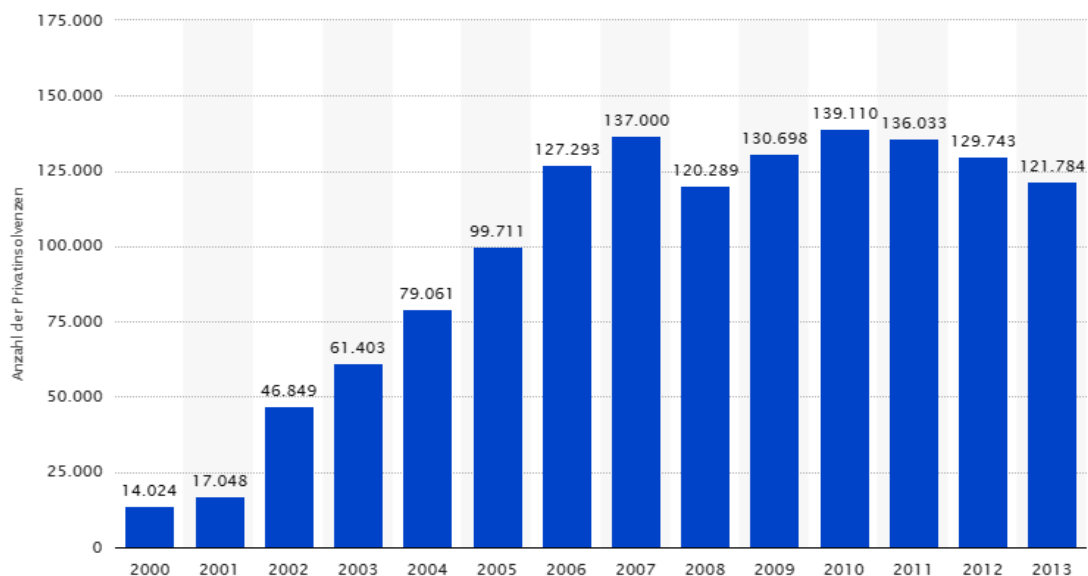
Slika 16. prikazuje geografsku komponentu u distribuciji dužničkih problema u Njemačkoj. Bogati južni dio Njemačke nije toliko pogođen kao sjeverni dijelovi koji se bore s ekonomskim problemima. Prema podacima iz 2013. godine o broju osobnih stečajeva na 100 000 stanovnika prednjači Bremen sa 129 slučajeva, dok je najmanje slučajeva, njih 58 zabilježeno u Bayernu. Nacionalni prosjek za 2013. godinu bio je 78 osobnih bankrota na 100 000 stanovnika.

Slika 16. Osobni bankroti u pokrajinama (na 100 000 stanovnika) u prvoj polovici 2013.

Izvor: <http://www.bid-coburg.de/news/2013/10/16/schuldenbarometer-1-halbjahr-2013-zahl-der-privatinsolvenzen-sinkt-um-39-prozent/>

Garašić (2011, str. 1505) ističe kako je unatoč porastu broja prezaduženog stanovništva broj zahtjeva za osobni bankrot bio izuzetno nizak, a kao razlog navodi nemogućnost plaćanja stečajnog postupka od strane dužnika. No prve značajne promjene u stečajnom zakonu događaju se u prosincu 2001., a tiču se odgode sudskih troškova dužnicima koji si to ne mogu priuštiti iz vlastitih financijskih sredstava, što pridonosi povećanju broja zahtjeva za osobni bankrot (Niemi et al., 2009, str. 274). Prema statističkim podacima broj osobnih stečajeva od 2000. godine konstantno je rastao do 2008. godine (Slika 17.) nakon čega slijede razdoblja povremenog pada, da bi u 2013. bilo evidentirano 121 784 slučaja s tendencijom pada.

Slika 17. Broj osobnih bankrota u Njemačkoj u razdoblju od 2000. do 2013. godine

Izvor: <http://de.statista.com/statistik/daten/studie/150565/umfrage/privatsolvenzen-in-deutschland-seit-2000/>

Iako je „jedna od osnovnih ideja njemačkog stečajnog zakona je pronaći ravnotežu između vjerovnika i dužnika“ (Niemi et al., 2009, str. 288), vrlo često ga se kritizira. Tako Anderson et al. (2011, str. 21) ističu nedostatak fleksibilnosti u njemačkom modelu koji ne uzima u obzir različite vrste dužnika primjerice onih koje su izloženi životnim nepogodnostima i jednostavno trebaju hitan "novi početak" i one koji trebaju pomoć s financijskim upravljanjem. Autori također smatraju da nije potrebno da svi dužnici prolaze kroz isti proces šest godina, jer se bogatiji dužnici mogu putem svojih odvjetnika nagoditi sa svojim vjerovnicima. Također smatraju da razdoblje od šest godina ne doprinosi društvenoj reintegraciji. Stoga je u međuvremenu 2007. godine izrađen Nacrt zakona koji je predviđao automatski otpust duga ako dužnici nisu u mogućnosti snositi troškove osobnog bankrota. Međutim taj zakon nikad nije izglasan, pa Nijemci i dalje tragaju za boljim zakonskim rješenjem o osobnom bankrotu (Garašić, 2011, str. 1505-1506).

4.3 Osobni bankrot u Velikoj Britaniji

Od svih europskih zemalja Gerhardt (2009, str. 6) ističe kako je stečajni zakon u Velikoj Britaniji najbližiji američkom zakonu, ali sa strožim odredbama. Prema Bodul (2011, str. 357) osobni bankrot u Velikoj Britaniji reguliran je Zakonom o Insolventnosti (*IX Insolvency Act*) iz 1986. godine. Riječ je o sudskom procesu gdje zahtjev mogu podnijeti dužnik i

vjerovnik (ako mu dužnici duguju 750£ ili više), kojim rukovodi stečajni upravitelj. Kada dužnik podnese zahtjev za stečaj i sud izda stečajni nalog dužnik na osnovu njega prema odredbama vlade Velike Britanije dužan je pridržavati se određenih smjernica (Tablica 10). U razdoblju od 12 mjeseci, koliko traje stečajni postupak, dužnik vrši plaćanja prema svojim vjerovnicima iz ne izuzetih primanja, gdje mu se nakon proteka tog razdoblja ostatak duga otpušta. Također Bodul (2011, str. 357) navodi da se „otpust duga može dobiti i prije isteka 12 mjeseci ukoliko stečajni upravitelj tako utvrdi i o tome obavijesti sud“.

Tablica 10. Obveze dužnika u stečajnom postupku

Obveze dužnika u stečajnom postupku
<ul style="list-style-type: none"> • Plaća naknade za stečaj i to: 525£ za upravljanje stečajem i 180£ za sudske troškove • Automatski svu svoju imovinu prenosi na stečajnog upravitelja (povjerenika) • Nema pristup svojim bankovnim računima, njima sada upravlja stečajni upravitelj koji može dopustiti korištenje onog iznosa novca koji je potreban za osnovne životne funkcije • Ako ima slobodnih prihoda ili ako si to može priuštiti nakon plaćanja bitnih troškova u dogovoru sa svojim stečajnim upraviteljem vrši plaćanja prema svojim vjerovnicima • Ne može posuditi više od 500£; djelovati kao direktor tvrtke; stvarati, upravljati i promovirati tvrtku bez dopuštenja suda; upravljati poslovanjem pod drugim imenom

Izvor: Izrada studentice prema <https://www.gov.uk/bankruptcy/overview>

Iako se zakonodavstvo Velike Britanije može smatrati "prijateljskim" prema potrošaču, ipak postoje i neki nedostaci od proglašenja osobnog bankrota (Tablica 11). Usprkos tome što se otpust duga može dobiti relativno brzo, kao nedostatak Gerhardt (2009, str 7) navodi da ipak svi dugovi nisu otpustivi, poput sudskih kazni i studentskih zajmova. Većina nedostataka kao i u do svim do sada analiziranim sustavima tiče se tzv. društvene stigme vezane za bankrot i nemogućnost ponovnog povratka na financijska tržišta.

Tablica 11. Prednosti i nedostaci osobnog bankrota u Velikoj Britaniji

PREDNOSTI	NEDOSTACI
<ul style="list-style-type: none"> • skinut je pritisak s dužnika jer se više ne moraju nositi sa svojim vjerovnicima • dužnicima je dopušteno da zadrže određene stvari i razuman iznos novca za život • kada je stečajna odredba završena dužniku se pruža prilika novog početka, u većini slučajeva to je samo nakon godinu dana • novac koji duguju obično se može otpisati 	<ul style="list-style-type: none"> • visoki troškovi stečajnih naknada • dok je u stečaju dužnik ne može podnijeti zahtjev za kredit • u stečajnom procesu dužnik gubi sva luksuzna dobra uključujući i vlastiti dom • neke profesije ne dopuštaju ljudima koji su bili u stečaju da nastave raditi • ako dužnik ima vlastiti posao, vrlo je vjerojatno da će stečajni upravitelj zatvoriti tvrtku, otpustiti zaposlenike i prodati imovinu • dužnik ne može zadržati stečaj u privatnosti jer se podaci uvrštavaju u stečajni registar kojem ljudi mogu pristupiti putem interneta • čak i kada više nisu u stečaju postoje neki dugovi kao što su sudske kazne i studentski krediti koji nikada neće biti otpisani

Izvor: http://www.adviceguide.org.uk/england/debt_e/debt_help_with_debt_e/bankruptcy.htm

Za razliku od stečajnog zakonodavstva SAD-a, s kojim ga često uspoređuju, stečajni proces u Velikoj Britaniji ne mora nužno ovisiti o odluci suda, jer postoje različiti alternativni načini rješavanja financijskih poteškoća pojedinaca. Dva najzastupljenija su IVA i DRO (Tablica 12.). Pojedinačni dobrovoljni dogovor (*Individual Voluntary Arrangements, IVA*) „predstavlja obvezujući konsenzualni ugovor između dužnika i vjerovnika sastavljen uz pomoć stečajnog upravitelja, a omogućuje dužniku da isplati svoje dugove kroz male povoljne rate svaki mjesec“ (Bodul, 2011, str. 358). Kako bi dodatno olakšala pojedincima koji duguju male iznose, a nemaju imovinu nad kojom bi se mogla provesti ovrha Vlada Velike Britanije uvodi *Debt Relief Order (DRO)* proceduru 2007. godine (Bodul, 2011, str. 361). DRO je nešto jeftiniji i proceduralno kraći proces od IVA, ali kao i u slučaju bankrota kod oba procesa dužnici moraju ispunjavati određene uvijete i pridržavati strogih smjernica.

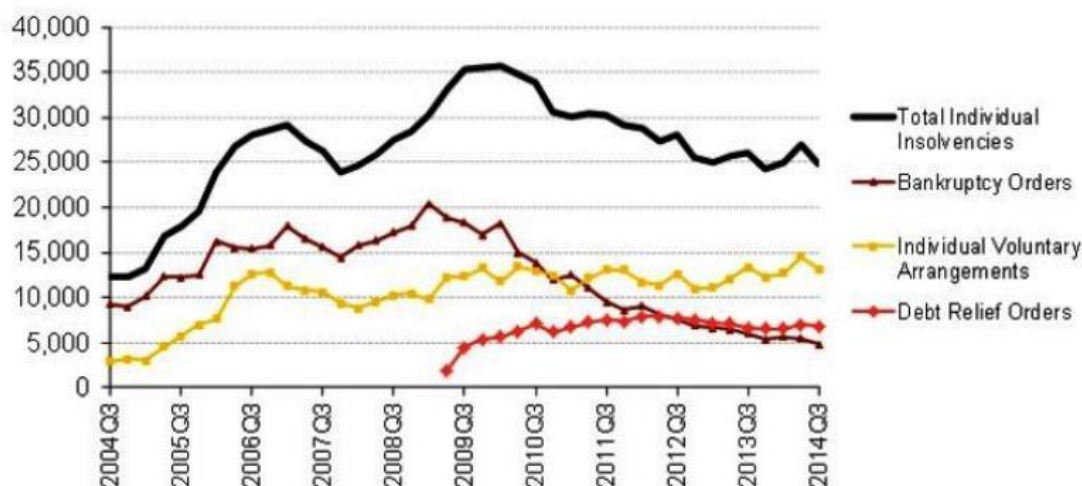
Tablica 12. Alternativni oblici stečajne procedure

Individual Voluntary Arrangements (IVA)	Debt Relief Order (DRO)
<ul style="list-style-type: none"> • primarno konstruiran za pravne osobe • dužnici koji imaju stabilne prihode i neosigurani dug od najmanje 15 000£ • period podmirivanja dugova od 3 do 5 godina krajem kojeg se dužnikove preostale obveze otpuštaju • izbjegava stigmju povezanu sa stečajem • dužnici ne gube svoju imovinu • ako dužnik ne može vršiti isplate prema IVA sporazumu vjerovnici mogu pokrenuti stečajni postupak protiv dužnika • ugovor o IVA sporazumu ostaje 6 godina u dužnikovom kreditnom registru • uloga suda je ograničena • od 2002. godine uvedena je ubrzana IVA procedura za dužnike koji nisu koristili mogućnost otpusta dugova i vodi je isključivo stečajni upravitelj 	<ul style="list-style-type: none"> • stečajni upravitelj utvrđuje je li dužnik podoban za ovu proceduru • ne zahtjeva intervenciju suda • dužnik plaća pristojbu od 90£ s ciljem pristupanja proceduri • prijedlog se može podnijeti samo internetom • jednostavniji i jeftiniji postupak • dugovi u vrijednosti do 15 000£ • dužnik ima 50£ ili manje prihoda svaki mjesec nakon što podmiri sve životne troškove • ne posjeduje vlastiti dom • uštede i vrijednost stvari koju posjeduje vrijedi manje od 300£ • nije imao DRO u posljednjih 6 godina i ne prolazi drugi formalni postupak insolventnosti (bankrot, IVA) • izdavanjem DRO-a prekida se ovršni postupak i dugovi se otpuštaju u roku od godine dana • za vrijeme trajanja DRO-a dužnik se pridržava obveza kao i u stečajnom postupku

Izvor: Izrada studentice prema Bodul (2011, str. 358, 361);

http://www.adviceguide.org.uk/england/debt_e/debt_help_with_debt_e/bankruptcy.htm

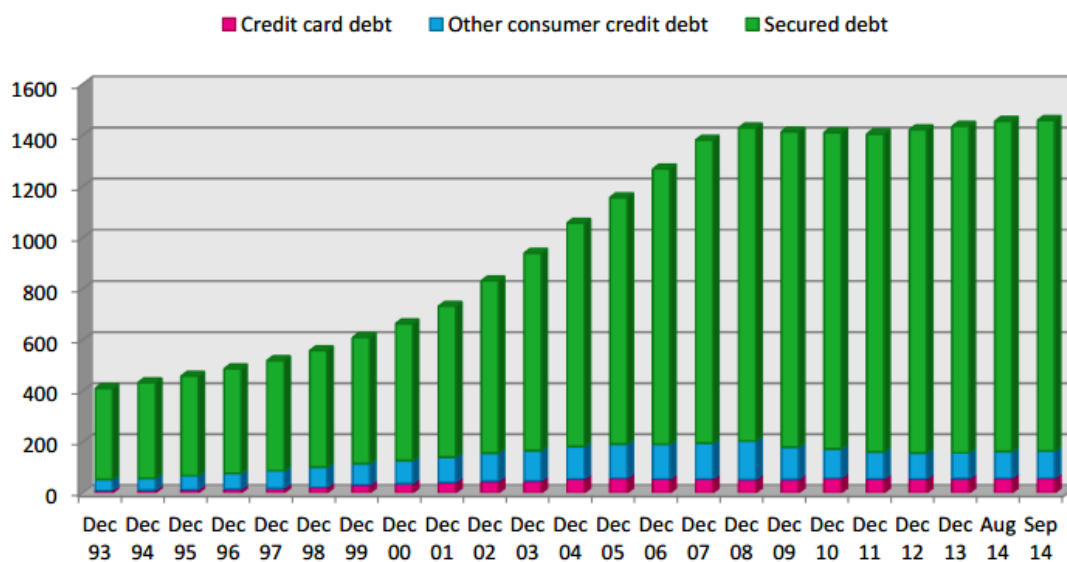
Prema statističkim podacima 2014. godine od ukupnog broja slučajeva osobne nelikvidnosti (njih oko 25 000) u Velikoj Britaniji (Slika 18.), najviše dužnika podnijelo je zahtjev prema IVA proceduri. Također je očigledno da se od uvođenja DRO-a broj osobnih bankrota značajno smanjio i pokazuje sve veći trend pada.

Slika 18. Osobna nelikvidnost u Engleskoj i Walesu

Izvor: <http://www.cranfieldbusinessrecovery.co.uk/news-hub/insolvency-figures>

Usprkos smanjenju ukupnog broja slučajeva osobne nelikvidnosti, Velika Britanija bilježi porast zaduženosti stanovništva koji je postupno rastao od financijskog sloma do rekordnih 1,5 milijarde £ prema podacima za 2014. (Slika 19.), gdje je posebice evidentan rast hipotekarnih kredita, gdje se kao razlog navodi "zaludenost" Britanaca da posjeduju vlastiti dom. Naravno daleko značajniju ulogu u svemu tome imaju niske kamatne stope na hipotekarne kredite što ih čini pristupačnim za potrošače.

Slika 19. Ukupni osobni dug u Velikoj Britaniji (u milijardama £)

Izvor: <http://themoneycharity.org.uk/media/November-2014-Money-Statistics.pdf>

U promatranim zemljama sigurno postoje sličnosti u zakonu o osobnom bankrotu, ali isto tako Gerhardt (2009, str. 17) ističe da su promjene u stečajnim zakonodavstvima SAD-a, Njemačke i Velike Britanije izuzetno različita. Dok je stečajni zakon u SAD-u izmijenjen da

bude restriktivniji, više orijentiran vjerovniku, suprotan je slučaj u Europi gdje se zakoni kreiraju kako bi se zaštitilo potrošača, pa je tako Velika Britanija smanjila razdoblje dobrog ponašanja s 3 godine na 12 mjeseci; Njemačka je to učinila sa 7 na 6 godina. Autorica navodi da je teško odlučiti koji je način pravi i da se sve svodi na „postavljanje prioriteta: zaštita potrošača protiv prava vjerovnika, odnosno poticanje osobne potrošnje protiv skupih restriktivnih planova otplate“ (Gerhardt, 2009, str.18).

4.4 Osvrt na moguću zakonsku regulaciju osobnog bankrota u Hrvatskoj

Sve veća prezaduženost hrvatskih građana na domaćim i stranim kreditnim tržištima, potaknula je pitanje o potrebi uvođenja osobnog bankrota u hrvatski pravni sustav. Prema Stečajnom zakonu Republike Hrvatske „stečajni postupak se može provesti nad pravnom osobom te nad imovinom dužnika pojedinca, osim ako zakonom nije drugačije određeno“⁷. Garašić (2011, str. 1488) ističe kako „prilikom velike reforme stečajnog prava 1996. godine bilo je ocijenjeno da u Hrvatskoj još nisu sazreli uvjeti za uvođenje stečajnog postupka za potrošače“.

U siječnju 2011. Vlada Republike Hrvatske usvojila je smjernice o uvođenju instituta osobnog bankrota te najavila formiranje radne skupine koja bi na temelju tih smjernica trebala pripremiti zakonski tekst (Tablica 13). „Cilj uvođenja instituta osobnog bankrota je razviti sustav koji će prezaduženim građanima omogućiti reprogramiranje njihovih obveza ili novi početak, a vjerovnicima mogućnost ravnopravnog namirenja njihovih tražbina“⁸.

⁷Narodne novine, (2012): Stečajni zakon, Narodne novine d.d. Zagreb, broj 133. Raspoloživo na: <http://www.zakon.hr/z/160/Ste%C4%8Dajni-zakon> [26.06.2014.]

⁸Ministarstvo pravosuđa: Polazne osnove za uvođenje instituta osobnog bankrota (2011), [Internet], raspoloživo na: http://potrosac.mingo.hr/slike/dokumenti_3/g2011/m01/x1257029437744232.pdf, [12.11.2014.].

Tablica 13. Smjernice za uvođenje instituta osobnog bankrota

Osnovne smjernice za uvođenje instituta osobnog bankrota
<ul style="list-style-type: none">• stvaranje uvjeta da se kroz neformalne (neinstitucionalne) i formalne (sudske) okvire postigne dogovor između dužnika i vjerovnika oko restrukturiranja postojećih potraživanja• stvaranje uvjeta za odgovorno i ekonomski racionalno ponašanje• rasterećenje sustava od bezuspješnih i višestrukih ovršnih postupaka

Izvor: Izrada studentice prema

<https://pravosudje.gov.hr/dokumenti/10?trazi=1&tip2=&datumod=&datumdo=&pojam=&page=34>

Tablica 14. Sadržaj Nacrta prijedloga zakona o stečaju potrošača

Nacrt prijedloga zakona o stečaju potrošača
<ul style="list-style-type: none">• postupak stečaja potrošač može pokrenuti ako najmanje dva mjeseca ne može podmiriti jednu ili više dospjelih obveza koje u ukupnom iznosu prelaze trostruki iznos njegove plaće ili drugih stalnih primanja• ako je nezaposlen i najmanje dva mjeseca ne može podmiriti obveze u iznosu većem od 10 000 kuna• prije podnošenja zahtjeva za stečaj na sudu potrošač je dužan obratiti se savjetovalištu (FINA) za provođenje izvansudskog postupka• vrijeme trajanja izvansudskog postupka je 60 dana, a u iznimnim slučajevima može se produžiti za još 30 dana• za vrijeme trajanja izvansudskog postupka potrošač je dužan sastaviti plan podmirenja dugova koji ne smije biti duži od 7 godina• ukoliko se ne postigne izvansudski sporazum između potrošača i vjerovnika pokreće se stečajni postupak• stečajni postupak se pokreće na prijedlog potrošača ili vjerovnika• potrošač je dužan uz prijedlog priložiti plan podmirenja duga, te popis imovine i vjerovnika• troškove stečajnog postupka snosi podnositelj prijedloga u iznosu kojeg odredi sud, a koji ne mogu biti manji od 1000 kuna• ako potrošač nije u mogućnosti snositi troškove stečaja, a ima imovine, sud može odlučiti da se troškovi predujme iz proračuna koji će se kasnije nadoknaditi iz unovčene imovine potrošača• rješenje o otvaranju stečajnog postupka potrošača ističe se na e-oglasnoj ploči suda i objavljuje u „Narodnim novinama“• sud imenuje povjerenika koji raspolaže imovinom potrošača i brine o naplati vjerovnika• povjerenik ima pravo na nagradu za svoj rad u iznosu 500 kuna + novčani iznos nakon svakog unovčenja imovine

- sud može osloboditi potrošača od preostalih obveza ako potrošač podnese prijedlog
- prijedlog od oslobađanja preostalih obveza će biti odbijen ako je potrošač počinio neko kazneno djelo, te na bilo koji način u stečajnom postupku povrijedio zakon sukladno sudskim odlukama
- sud će odrediti razdoblje dobrog ponašanja koje ne može biti kraće od 2 godine niti duže od 7 godina, te će nakon tog razdoblja donijeti rješenje o oslobađanju potrošača od preostalih obveza
- u razdoblju provjere dobrog ponašanja potrošač je dužan baviti se primjerenim zaposlenjem
- Ministarstvo pravosuđa vodit će Registar potrošača oslobođenih od preostalih obveza
- za provedbu ovog zakona nije potrebno osigurati dodatna sredstva iz proračuna

Izvor: Izrada studentice prema

<https://pravosudje.gov.hr/dokumenti/10?trazi=1&tip2=&datumod=&datumdo=&pojam=&page=34>

Vlada Republike Hrvatske u lipnju 2014. godine donosi Nacrt prijedloga zakona o stečaju potrošača (Tablica 14.), koji je po svojim odredbama veoma sličan njemačkom stečajnom postupku. Nacrt prijedloga zakona o stečaju potrošača naišao je na mnoge kritike Nezavisnih hrvatskih sindikata zbog svoje nedorečenosti i nejasnoća u samom procesu stečaja. Zakon o osobnom stečaju je relativna novina u hrvatskom zakonodavstvu pa je stoga dosta polemika oko njegovih odredbi kao i o samom datumu njegovog izglasavanja u Saboru.

Pri uvođenju zakona o osobnom bankrotu u RH Garašić (2011, str. 1506-1511) iznosi brojne smjernice o kojima bi trebalo voditi računa, stavljajući poseban naglasak na savjetodavne agencije i financijsko obrazovanje stanovništva kao i na financiranje samog procesa. Smatra da bi taj financijski aspekt u državi koja se još bori s posljedicama financijske krize mogao biti otegotna okolnost.

Vlada Republike Hrvatske 07.11.2014. kreće s novim projektom otpisa duga socijalno najugroženijim građanima, kako bi im omogućila novi početak i izlazak iz prezaduženosti. To je jednokratna mjera koja će biti na snazi do 30.06.2015., kojom će biti obuhvaćeno prema predviđanjima Vlade oko 60.000 građana. Kriteriji za otpis duga su strogi (Tablica 15), i svaki dužnik na stranicama Fine može detaljno vidjeti ispunjava li navedene uvjete.

Tablica 15. Otpust duga

Uvjeti za otpust duga
<ul style="list-style-type: none">• korisnici minimalne naknade, pomoći za uzdržavanje i osobne invalidnine• građani čija su mjesečna primanja manja od 2.500 kuna (za samca) ili 1.250 kuna po članu kućanstva• osoba mora biti dužna više od godinu dana i ne smije imati nikakve nekretnine ni štednju• dug građana do najviše 35.000 kuna (od toga 25.000 kuna duga prema institucijama i tvrtkama u državnom vlasništvu, a 10.000 kuna prema ostalim vjerovnicima)• dužnik kojem je otpisan dug ostaje evidentiran u Registru otpisa duga 3 godine, odnosno godinu dana u slučaju odgode ovrhe

Izvor: Izrada studentice prema <https://vlada.gov.hr/novi-pocetak-za-socijalno-najugrozenije-gradjane/16130>

Bodul (2011, str. 376) također naglašava važnost uvođenja instituta osobnog bankrota u hrvatsko zakonodavstvo, jer u ovršnom procesu koji štiti prava vjerovnika, nekad se ni svi vjerovnici ne uspiju naplatiti. Ističe da je protivljenje zakonu o osobnom bankrotu od strane pojedinaca, ništa drugo nego strah koji vlada u hrvatskom mentalitetu da će otplaćivati tuđe obveze. Protivnici zakona također ističu da će uvođenje osobnog bankrota uzrokovati povećanje kamatne stope na nacionalnoj razini, ali autor njihove sumnje smatra neosnovanima. Garašić (2011, str. 1512) tako zaključuje da niti jedan zakon o osobnom bankrotu „ne može otkloniti uzroke insolventnosti, ispraviti pogrešnu gospodarsku politiku i nadomjestiti nepostojanje vizije i realnog programa kako hrvatsku državu i društvo povesti prema blagostanju“. Stečaj je samo krajnji izlaz iz situacije kada se više ne mogu otplaćivati dugovi, jer i on sa sobom nosi posljedice koje ostavlja na pojedincu ali i na cjelokupnom društvu.

5 ZAKLJUČAK

Život u potrošački orijentiranim ekonomijama u koje se svrstava veći broj država svijeta, potiče potrošače na sve učestalije korištenje kredita u financiranju svojih životnih potreba. U samom korištenju kredita nema ništa loše, dapače, omogućuje trenutno uživanje u dobrima koja se otplaćuju budućim primanjima. Međutim ta korist od kredita je značajna samo ako su prihodi potrošača konstantni i dovoljno visoki za podmirivanje svojih obveza. Bankarska industrija je svojim agresivnim marketinškim uslugama i povoljnim kamatnim stopama učinila kredite široko dostupnima velikom broju potrošača. Kao posljedica svega toga javlja se problem prezaduženosti. Prezaduženost se definira kao nemogućnost podmirenja obveza kada dođu na naplatu. U želji da zarade što više od prodaje kredita banke su kredite odobravale potrošačima sa sumnjivom kreditnom prošlošću i veoma malom vjerojatnosti vraćanja tog kredita. Osim neracionalnog ponašanja potrošača, kao uzrok prezaduženosti najčešće se navode negativni prihodovni šokovi poput nezaposlenosti, smanjenje prihoda, iznenadne bolesti, razvod braka i slično. S velikim problemom prezaduženosti bori se velik broj europskih zemalja, no promatrajući na svjetskoj razini daleko ispred svih su Sjedinjene Američke Države. Na problem prezaduženosti uvelike je utjecala i svjetska financijska kriza pokrenuta kolapsom hipotekarnih kreditnih tržišta u SAD-u.

Veliki broj prezaduženih potrošača rezultirao je uvođenjem instituta o osobnom bankrotu diljem svijeta. Osobni bankrot omogućuje prezaduženim potrošačima otpust dijela njihovih dugova nakon određenog vremenskog razdoblja i novi početak u financijskom smislu. Ne postoji idealan zakon o osobnom bankrotu i sve države balansiraju između koristi dužnika i vjerovnika u tom procesu. Stečajni sustav SAD-a ima dva odvojena procesa stečaja i može se okarakterizirati kao više orijentiran dužniku, pa tako Poglavlje 7 američkog stečajnog Zakona zahtjeva vraćanje dugova iz dužnikovih sredstava bez korištenja budućih prihoda dužnika koji mogu zadržati svu svoju ne izuzetu imovinu. Poglavlje 13 određuje da dužnik vraća svoje dugove iz budućih prihoda prema planu otplate u razdoblju od pet godina nakon čega je dužniku omogućen novi početak. Potpuna suprotnost američkom stečajnom zakonu je zakonodavstvo Europske unije koje je više orijentirano vjerovniku, gdje vjerovnici uspiju barem djelomično naplatiti svoja potraživanja i dužnici se moraju pridržavati strogih pravila dobrog ponašanja prije otpusta svojih dugova. Pa je tako razdoblje dobrog ponašanja u Njemačkoj određeno na 6 godina za sve dužnike, dok je u Velikoj Britaniji ono znatno manje, prema uzoru na američko zakonodavstvo, samo 12 mjeseci. Dužnici u Velikoj Britaniji imaju

moгуćnost odabira između razliĉitih alternativnih naĉin rješavanja problema s dugom osim steĉaja poput *Debt Relief Order (DRO)* i *Individual Voluntary Arrangements (IVA)*. S obzirom na razlike u pristupu osobnom bankrotu meĉu drŹavama EU ostaje malo prostora za zajedniĉko zakonodavstvo. U svim navedenim zemljama primarni cilj osobnog bankrota je otpust dugova duŹnika omogućujući im pritom zaraĉeni novi financijski poĉetak. No iz teorijske perspektive svim drŹavama je u cilju duŹnikova rehabilitacija, edukacija te odrŹavanje i promicanje platnog morala.

Usprkos narasloj vaŹnosti potrebe za osobnim bankrotom u nekim zemljama poput Hrvatske taj institut i dalje ne postoji. Prema Ustavu Republike Hrvatske svaki ĉovjek ima pravo na dostojanstven Źivot, pa stoga svaka pravna drŹava koja sebe smatra socijalnom drŹavom mora imati instrument koji će pojedincima koji su se našli u financijskim poteškoćama omogućiti izlazak iz duŹniĉke krize. Hrvatska u donošenju zakona o osobnom bankrotu treba naći zakonodavni okvir koji će najviše odgovarati njezinim povijesnim, socijalnim, kulturnim i ekonomskim uvjetima. Postoje neki idejni nacrti takvog zakona, meĉutim taj zakon još nije izglasan u Saboru. Trenutno se koriste jednokratne mjere otpusta duga, kojima se ostavlja dojam kako zakonodavci Źele probati sve mjere kako bi izbjegli izglasavanje zakona o osobnom bankrotu. I dalje se u hrvatskom društvu na problem s dugom gleda kao na nešto loše, pa kako se u svemu do sada usporeĉujemo ili ĉak ugledamo na druge drŹave ĉlanice Europske unije, ne bi bilo loše da to zakonodavstvo učini i u ovom sluĉaju.

POPIS TEMELJNE LITERATURE

KNJIGA

1. Niemi, J., Ramsay, I., Whitford, C. W. (2009). Consumer Credit, Debt and Bankruptcy: Comparative and International Perspectives. Oxford: Hart Publishing
2. Bejaković, P. (2010). Osobna prezaduženost. Zagreb: Institut za javne financije

ČASOPISI, STUDIJE I INTERNET IZVORI

1. Anderson, R., Dubois, H., Koark, A., Lechner, G., Ramsay, I., Roethe, T., Micklitz, H. (2011). Consumer Bankruptcy in Europe Different Paths for Debtors and Creditors. EUI Working Paper LAW 2011/09, str. 1-81.
2. Braucher, J. (2006). Theories of Overindebtedness: Interaction of Structure and Culture. Arizona Legal Studies Discussion Paper No. 06-04, str. 2-18.
3. Bretz, M. (2012). Insolvencies in Europe 2011/12. A survey by the Creditform Economic Research Unit, [Internet], raspoloživo na: http://www.creditreform.com/fileadmin/user_upload/CR-International/local_documents/Analysen/Insolvencies_in_Europe_2011-12.pdf
4. Bodul, D. (2011). Osobni stečaj: globalni trend i hrvatska perspektiva. Zbornik pravnog fakulteta Rijeka (1991), 32(1), str. 351-379.
5. Bodul, D., Smokvina, V. (2012). Izazovi socijalne države u uvođenju osobnog bankrota – neka komparativna iskustva i potencijalni problemi. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 49(1), str. 139-165.
6. Efrat, R. (2002). Global Trends in Personal Bankruptcy. American Bankruptcy Law Journal, 76(1), str. 1-81.
7. FINA (2014): Informacije o neizvršenim osnovama za plaćanje građana - stanje 31.1.2014., [Internet], raspoloživo na: <http://www.fina.hr/Default.aspx?sec=1688> , [18.09.2014.]
8. Garašić, J. (2011). Kako zakonski regulirati 'osobni stečaj' u Hrvatskoj. Zbornik pravnog fakulteta u Zagrebu, 61(5), str. 1487-1514.
9. Garrett, A. T. (2007). The Rise in Personal Bankruptcies: The Eighth Federal Reserve District and Beyond. Federal Reserve Bank of St. Louis Review, 89(1), str. 15-37.

10. Garrett, A. T., Wall, J. H. (2010). Personal-Bankruptcy Cycles. Working paper 2010-010A, Federal Reserve Bank of St. Louis, str. 1-34. Raspoloživo na : <http://research.stlouisfed.org/wp/2010/2010-010.pdf>
11. Gerhardt, M. (2009). Consumer Bankruptcy Regimes and Credit Default in the US and Europe A comparative study. CEPS Working Document No. 318. [Internet], raspoloživo na: <http://aei.pitt.edu/11336/1/1887.pdf>
12. Haas, J. O. (2006). Overindebtedness in Germany. Social Finance Working Paper No. 44, str. 1-18. Raspoloživo na: http://www.ilo.org/employment/Whatwedo/Publications/WCMS_117963/lang--en/index.htm
13. HROK (2014): Hrvatski registar obveza po kreditima, [Internet], raspoloživo na: <http://www.hrok.hr/Default.aspx?sec=51>, [12.02.2015.]
14. Hrvatska narodna banka (2014): Financijska stabilnost, broj 13, godina 7, [Internet], raspoloživo na: <http://www.hnb.hr/publikac/financijska%20stabilnost/h-fs-13-2014.pdf>, [18.09.2014.]
15. Jardim, P. C., Pereira, T. E. (2013). Corporate Bankruptcy of Portuguese Firms. Zagreb International Review of Economics & Business, 16(2), str. 39-56.
16. Kamleitner, B., Hornung, B., Kirchler, E. (2011). Over-indebtedness and the interplay of factual and mental money management: An interview study. New Zeland Economics papers, 45(1-2), str. 139-160.
17. Kowalewski, K. (2000). Personal Bankruptcy: A Literature review. Congressional Budget Office, str. 1-31. Raspoloživo na: <http://www.cbo.gov/publication/12653>
18. Ministarstvo pravosuđa: Polazne osnove za uvođenje instituta osobnog bankrota (2011), [Internet], raspoloživo na: http://potrosac.mingo.hr/slike/dokumenti_3/g2011/m01/x1257029437744232.pdf, [12.11.2014.]
19. Mišljenje Europskog gospodarskog i socijalnog odbora o Zaštiti potrošača i primjerenom rješavanju problema prezaduženosti kako bi se spriječila socijalna isključenost (2014)., [Internet], raspoloživo na: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:wkGalBzipU4J:eescopinions.eesc.europa.eu/viewdoc.aspx%3Fdoc%3Dces/int/int726/hr/eesc-2014-00791-00-00-ac-tra-hr.doc+%&cd=1&hl=hr&ct=clnk&gl=hr>, [29.06.2014.]
20. Narodne novine, (2013): Ovršni zakon, Narodne novine d.d. Zagreb, broj 25. Raspoloživo na: <http://www.zakon.hr/z/74/Ovr%C5%A1ni-zakon> [26.06.2014.]

21. Narodne novine, (2012): Stečajni zakon, Narodne novine d.d. Zagreb, broj 133. Raspoloživo na: <http://www.zakon.hr/z/160/Ste%C4%8Dajni-zakon> [26.06.2014.]
22. Schicks, J. (2010). Microfinance Over-Indebtdedness: Understanding its drivers and challenging the common myths. CEB Working Paper N° 10/048, str. 1-33.
23. Stavins, J. (2000). Credit Card Borrowing, Delinquency, and Personal Bankruptcy. New England Economic Review, str. 15-30. Raspoloživo na: <http://www.bostonfed.org/economic/neer/neer2000/neer400b.pdf>
24. White, J. M. (2005). Economic Analysis of Corporate and Personal Bankruptcy Law. NBER Working Paper N° 11536. Raspoloživo na: <http://www.nber.org/papers/w11536>
25. White, J. M. (2007). Bankruptcy Reform and Credit card. NBER Working Paper N° 13265. Raspoloživo na: <http://www.nber.org/papers/w13265>
26. Zakon o stečaju potrošača, [Internet], raspoloživo na: <https://pravosudje.gov.hr/dokumenti/10?trazi=1&tip2=&datumod=&datumdo=&pojama=&page=34>, [26.09.2014.]
27. Zhu, N. (2008). Household Consumption and Personal Bankruptcy. Journal of Legal Studies, str. 1-43. Raspoloživo na: http://faculty.gsm.ucdavis.edu/~nzhu/papers/personal_bank.pdf
28. Život u plusu (2014): Sve o financijama za potrošače, , [Internet], raspoloživo na: <http://www.zivotuplusu.info/>, [12.02.2015.]

POPIS TABLICA I SLIKA

POPIS TABLICA

Tablica 1. Utjecaj strukture i kulture na rast potrošačkih kredita i prezaduženost	9
Tablica 2. Regulativa prijateljskog načina rješavanja problema prezaduženosti u pojedinim državama	15
Tablica 3. Dug građana segmentiran po vjerovnicima (skup) – stanje 30.6.2014.	20
Tablica 4. Struktura građana prema visini duga – stanje 31.6.2014.	21
Tablica 5. Statistika otvorenih računa građana – stanje 31.6.2014.	21
Tablica 6. Osobni bankrot u Europi	27
Tablica 7. Promjene u stečajnoj politici i njihov utjecaj na racionalne vs. neracionalne potrošače.....	28
Tablica 8. Stečajni postupci u SAD-u	30
Tablica 9. Promjene stečajnog Zakona SAD-a 2005. godine	31
Tablica 10. Obveze dužnika u stečajnom postupku	38
Tablica 11. Prednosti i nedostaci osobnog bankrota u Velikoj Britaniji.....	39
Tablica 12. Alternativni oblici stečajne procedure.....	40
Tablica 13. Smjernice za uvođenje instituta osobnog bankrota	43
Tablica 14. Sadržaj Nacrta prijedloga zakona o stečaju potrošača	43
Tablica 15. Otpust duga	45

POPIS SLIKA

Slika 1. Model prezaduženosti	11
Slika 2. Pokretači prezaduženosti.....	12
Slika 3. Mjere u borbi protiv prezaduženosti	16
Slika 4. Zaduženost kućanstava u EU-u	17
Slika 5. Relativna odstupanja od ekonomski opravdane razine zaduženosti sektora kućanstva u 2013. godini, u postocima	17
Slika 6. Promjena i stanje duga kućanstva	18
Slika 7. Novoodobreni dugoročni krediti kućanstvima prema namjeni, korigirani za sezonske oscilacije.....	19
Slika 8. Zaduženost kućanstava i teret otplate duga.....	19
Slika 9. Čimbenici koji utječu na stope podnošenja osobnog bankrota	24

Slika 10. Sustavi politike novog početka u svijetu.....	25
Slika 11. Potrošači prema stavovima štednje	26
Slika 12. Dnevni zahtjevi za bankrot u SAD-u, siječanj 2004 – svibanj 2014 (usklađeno s brojem stanovništva)	32
Slika 13. Broj osobnih bankrota koje su podnijeli dužnici s pretežno potrošačkim dugovima	33
Slika 14. Ukupan broj bankrota u SAD-u, po godinama	33
Slika 15. Faze stečajnog postupka u Njemačkoj	35
Slika 16. Osobni bankroti u pokrajinama (na 100 000 stanovnika) u prvoj polovici 2013.	36
Slika 17. Broj osobnih bankrota u Njemačkoj u razdoblju od 2000. do 2013. godine	37
Slika 18. Osobna nelikvidnost u Engleskoj i Walesu.....	41
Slika 19. Ukupni osobni dug u Velikoj Britaniji (u milijardama £).....	41

SAŽETAK

Osobni bankrot predstavlja pojednostavljen stečajni postupak za fizičke osobe koje dužnici službeno proglašavaju pred sudom, a imovina i prihodi se stavljaju na raspolaganje stečajnom upravitelju. U roku od tri do šest godina (ovisno o zakonodavstvu pojedine zemlje) dužniku se omogućuje novi početak. Odluka o osobnom bankrotu najčešće je povezana s prevelikom prezaduženosti stanovništva koja je povezana s povećanjem lokalnih stopa nezaposlenosti, smanjenjem prosječnog dohotka ili neočekivanim zdravstvenim poteškoćama. Usprkos povećanim stopama prezaduženih građana u Hrvatskoj još uvijek ne postoji zakon o osobnom bankrotu. Istraživanja u Hrvatskoj na ovu temu su veoma oskudna i većinom se svode na pravne osvrte uvođenja zakona o osobnom bankrotu. Cilj ovog rada je pobliže objasniti primjenu osobnog bankrota u praksi na temelju iskustva u SAD-u, Njemačkoj i Velikoj Britaniji, te što bi od opisanog Hrvatska mogla iskoristiti u svom budućem zakonodavstvu o osobnom bankrotu.

KLJUČNE RIJEČI: osobni bankrot, prezaduženost, Hrvatska.

SUMMARY

Personal bankruptcy represents a simplified bankruptcy process for individuals who are debtors officially declared before the court, and the assets and revenues are made available to the trustee. Within three to six years (depending on the legislation of each country) allows the debtor a fresh start. Decision on personal bankruptcy is usually associated with excessive indebtedness of the population that is associated with an increase in the local unemployment rate, reducing the average income or unexpected health problems. Despite increased rates of over-indebted Croatian citizens still there is no law on personal bankruptcy. Barely there is no researches in Croatia on this subject and mostly boil down to legal reviews by the introduction of the law on personal bankruptcy. The aim of this study is to explain the implementation of personal bankruptcy in practice based on the experience in the US, Germany and the UK, and what of described Croatia could use in their future legislation on personal bankruptcy.

KEY WORDS: personal bankruptcy, overindebtedness, Croatia.